

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060303

DOM
2024-12-17
Stockholm

Mål nr
M 2165-24

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Vänersborgs tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2024-01-19 i mål nr M 395-22, se bilaga A

PARTER

Klagande

Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

Motpart

T.B.

Ombud: Advokaten V.F.
Advokatbolaget sjutton34 Karlstad AB
Box 606
651 13 Karlstad

SAKEN

Ansökan om omprövning för moderna villkor avseende Stigen Västra vattenkraftverk i Örekilsälven i Färgelanda kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

Mark- och miljööverdomstolen avslår överklagandet.

Dok.Id 2122228

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50

E-post: svea.avd6@dom.se
www.svea.se

Telefax

Expeditionstid
måndag – fredag
08:00–16:30

BAKGRUND

Mark- och miljödomstolen prövade i den överklagade domen T.B.s och J.T.s ansökan om omprövning för moderna miljövillkor för anläggningen och verksamheten vid Stigen Västra kraftverk. J.T. har inte längre en roll som verksamhetsutövare och har därför återkallat sin ansökan i Mark- och miljööverdomstolen. Ensam sökande är numera T.B.

YRKANDE I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Kammarkollegiet har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska upphäva mark- och miljödomstolens dom och avvisa eller avslå ansökan.

T.B. har motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolen dom.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Kammarkollegiet har utvecklat sin talan i enlighet med vad som antecknats i den överklagade domen och har lagt till bl.a. följande.

Domen från Valbo häradsrätt 1909 avser rätt att bibehålla en damm, påbyggnad av samma damm, dämning upp till ett vågrätt streck i en sten på södra åstranden samt ett latent villkor om ålyngelledare. Den saknar uppgifter om bortledning av vatten till kraftverk, omfattningen av bortledningen till turbin, slukförmågan hos turbin osv. Domen innehåller således inga uppgifter om ett vattenkraftverk.

Det finns inte heller någon byggnadsdom avseende kraftverket. Ritningen daterad 1913 fanns inte vid häradsrättens prövning 1909 och har därmed inte legat till grund för prövningen. I den komplettering som lämnats in efter huvudförhandlingen i mark- och miljödomstolen finns ett förslag från 1909 till reglering av vattendraget från Stigens kraftstation till Björvattnet. Där visas bottenbredd och bottenlutning, inget annat. Likaså saknas uppgifter om de ombyggnationer av dammanläggningen som har skett,

såsom anläggande av skibord i slutet av 1990-talet och tröskelhöjning av anslutningsdammen.

Att det finns tillstånd till uppförande av dammar samt till dämning och reglering innebär enligt praxis inte att det finns tillstånd till uppförande och drift av ett vattenkraftverk med de anordningar som, förutom dammen, krävs för driften. Mark- och miljödomstolen har gjort en felaktig bedömning av innehållet i en icke vidimerad eller underskriven avskrift av en del av ett avgörande, vilken rättskraft avskriften har och att den skulle ge rätt till bortledning av vatten för produktion av vattenkraftsel.

Kammarkollegiet vidhåller att tidsrekvisitet för urminnes hävd inte kan vara uppfyllt. Enligt äldre bestämmelser avsåg dessutom urminnes hävd enbart civilrättsliga frågor. Någon prövning gentemot allmänna intressen har därmed aldrig skett av verksamhet som anses bedrivas med stöd av urminnes hävd. Att det tidigare kan ha funnits kvarn, såg eller benstamp i området är inte heller relevant. Sådan verksamhet bedrevs till skillnad från vattenkraftverk intermittent, vilket påverkar vattenhushållningen. Intermittent drift av exempelvis en kvarn är därför inte att jämföra med vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel.

Kammarkollegiet vidhåller att det inom ramen för ett stämningssmål inte är möjligt att fastställa något och att mark- och miljödomstolen inte har behörighet enligt 21 kap. 2 § miljöbalken att pröva en fastställsetalan av det slag som sökanden har fört. Trots detta har mark- och miljödomstolen i sin dom ”fastställt” bl.a. dämning- och sänkningsgräns och villkor för verksamheten i övrigt, bl.a. ett så kallat allmänt villkor om att verksamheten ska bedrivas i enlighet med ansökan m.m. Bestämmelser om driften av ett vattenkraftverk är inte att likställa med s.k. moderna miljövillkor.

Därutöver har mark - och miljödomstolen felbedömt frågan om rådighet över vattnet inom det område där verksamheten ska bedrivas. Det behöver klargöras ifall det, under förutsättning att det finns något att ompröva, är möjligt att pröva en ansökan om omprövning för moderna miljövillkor, som den här aktuella, trots att det inte är visat att sökandena har den rådighet som erfordras för att ens få bedriva befintlig vattenverksamhet. Vattenkraftverkets intag, intags- och utskovsdammar, tillopp,

turbinsump och utlopp är belägna på en fastighet som ägs av Färgelanda kommun. Arrendeaftalet är begränsat till 20 år, med möjlig förlängning om tre år i taget. Avtalet är således inte giltigt ens hela tiden fram till nästa tidpunkt för översynen av villkoren. Det är därför inte visat att sökanden har den rådighet som erfordras.

T.B. har anfört i huvudsak följande. Kammarkollegiets argumentation är svår att förhålla sig till, eftersom den strider mot grundtanken med omprövningar för moderna miljövillkor och de regler som införts i svensk rätt. Om Kammarkollegiets argumentation är korrekt blir det i praktiken omöjligt att ompröva en anläggning med stöd av äldre rättighet.

Av det omfattande underlag som getts in i målet kring dämningen och kraftverket vid Stigen Västra framgår att det är frågan om ett kraftverk som uppfördes år 1912 och som byggdes specifikt för att producera elkraft på det sätt som numera betecknas produktion av vattenkraftsel. Att exakt alla handlingar kopplade till Stigen Västra inte finns tillgängliga beror på att det är över 100 år sedan anläggningen uppfördes och den har bytt ägare ett antal gånger. Att det skulle krävas så exakta uppgifter som Kammarkollegiet påstår kan inte vara rimligt. Det är en alldeles för högt ställd bevisbörda som väldigt få vattenkraftverk skulle klara av att leva upp till.

Underlaget som getts in visar att det finns en sådan äldre rättighet som omfattas av 5 a § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken. Det är inte nödvändigt att göra den ingående bedömningen av häradsrättsdomen som mark- och miljödomstolen gjort. Att via 5 § samma lag genomföra omprövningen är dock i och för sig också möjligt och korrekt.

Det måste anses gälla särskilda förutsättningar för krav på rådighet när en pågående vattenverksamhet endast ska omprövas för moderna miljövillkor. Den grundläggande rådigheten för verksamheten är redan klarlagd och hanterades inom ramen för häradsrättens prövning och vid anläggningens uppförande. Hade rådigheten ifrågasatts hade det framkommit långt tidigare än idag. När anläggningen uppfördes hade dåvarande fastighetsägare komplett rådighet över alla marker vid vattendraget. Färgelanda kommun blev fastighetsägare när yllefabriken avvecklades och har inte

några som helst anspråk på rådigheten i vattnet och vid kraftverket. Arrendeavtalet som tecknats ger i sig också tillräcklig rådighet, även om den är tidsbegränsad. Om arrendeavtalet inte är tillräckligt kan ansökan kompletteras med ett avtalsservitut. Det finns därför inte skäl till avvisning av ansökan utifrån bristande rådighet.

Att i samband med en ansökan om omprövning för moderna miljövillkor begära att domstolen ska fastställa vissa förutsättningar, såsom dämmnings- och sänkingsgränser, är helt i linje med hur talan och dess yrkanden brukar framställas i mål vid mark- och miljödomstolen. I de få domar som har kommit har moderna miljövillkor meddelats utan att talan har betraktats som en fastställsetalan.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Utifrån vad som har anförts i överklagandet har Mark- och miljööverdomstolen att ta ställning till om det finns ett tillstånd eller en sådan särskild äldre rättighet för anläggningen och verksamheten vid Stigen Västra vattenkraftverk som kan omprövas för moderna miljövillkor, om mark- och miljödomstolen har hållit sig inom de processuella ramar som gäller vid en sådan omprövning och om ansökan borde avvisas med hänsyn till bristande rådighet.

Finns det ett tillstånd eller en sådan särskild äldre rättighet för anläggningen och verksamheten vid Stigen Västra vattenkraftverk som kan omprövas?

Det saknas skäl att ifrågasätta att den avskrift som sökanden åberopat speglar ett avgörande från Walbo häradsrätt år 1909.

Avgörandet avsåg en ansökan från Stigen Aktiebolag att få förändra en befintlig damm ”i Västra Stigen över det från sjön Myrlidvädret kommande tillflödet Walboån (den så kallade Lillån)”. Mark och miljööverdomstolen delar mark- och miljödomstolens uppfattning att ansökan grundade sig på 1880 års vattenrättsförordning, som i 10 § förordningen föreskrev att ”vill någon för vattenverk göra ny eller förändra äldre dam, göre anmälan derom hos domaren”. Vattenrättsförordningen angav inte särskilt att anmälan och förövning skulle avse anordningar som hörde samman med en

dammanläggning. Det var dock möjligt att låta prövningen omfatta sådana anläggningar (se NJA 1904 s. 58).

Häradsrättens avgörande är ett sådant tillstånd som har meddelats med stöd av äldre bestämmelser och som enligt 5 § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken kan fortsätta att gälla och anses meddelat med stöd av motsvarande bestämmelser i miljöbalken. Ett äldre tillstånds omfattning måste bedömas utifrån dess lydelse med beaktande av dess kontext och den lagstiftning som fanns vid den aktuella tidpunkten (jfr bl.a. MÖD 2013:50 och 2018:14). Ett tillstånd har endast rättskraft i de frågor som har prövats i tillståndet. Frågan är då vilken anläggning och verksamhet som tillståndet avsåg och vilka frågor som har prövats.

Mark- och miljööverdomstolen instämmer i mark- och miljödomstolens bedömning att uppgifterna i avgörandet, däribland att vattenmärket ska finnas på vad som betecknats som den södra åstranden, visar att det avser en anläggning vid det som idag är Stigen Västra vattenkraftverk.

Vidare framgår att sökanden Stigen Aktiebolag gavs rätt till påbyggnad av en damm som redan fanns på plats med 75 centimeter och till dämning av vattnet upp till ett vattenmärke i form av ett inhugget kors i en sten på södra åstranden. Av domen framgår också att rätten har biträts av en sakkunnig, major T H Helleberg, som förordnats att bevaka det allmännas rätt. Av hans utlåtande till rätten framgår att ansökan avsåg en damm för kraftproduktion. Han bedömde dels att allmänna intressen inte kränktes av uppdamningen, dels att föreskrifter om avtappning av vattnet från kraftstationsdammen inte behövdes. Skälet var att magasinet uppströms är mycket litet och någon nämnvärd variation i avtappningen därifrån inte kan åstadkommas med dammen. Dessutom ligger sjön Björvattnet strax nedanför dammen och bedömdes fullständigt utjämna de små variationer som är möjliga. Utgångspunkten var således att föreskrifter om avtappning, utifrån förhållandena på platsen, inte behövdes.

Mark- och miljööverdomstolen finner i likhet med mark- och miljödomstolen det visat att häradsrättens prövning omfattade en ändring av en befintlig damm för kraftproduktion, ett kraftverk och vattenverksamheten vid anläggningarna i form av

dämning, vattenreglering och bortledning av vatten. I den prövningen har häradsrätten övervägt såväl dämmningsgräns som behov av sänkningsgräns och andra villkor för vattenhushållning.

Mark- och miljödomstolen har haft syn vid kraftverket och bedömt att inget i anläggningens konstruktion, med undantag för ett senare installerat skibord och vissa pågjutningar, talar för att det skett någon större ombyggnad av anläggningen efter att den uppförts i enlighet med tillståndet. Mark- och miljööverdomstolen har tagit del av mark- och miljödomstolens dokumentation av synen och av den åberopade skriftliga bevisningen, däribland elevationsritningen från 1909 och monteritningen från 1913. Mark- och miljööverdomstolen instämmer i mark- och miljödomstolens bedömning att den sammantagna utredningen visar att rättigheten som gavs genom häradsrättens avgörande 1909 togs i anspråk samt att anläggningen utfördes och verksamheten kom att bedrivas i enlighet med det. Vattenkraftverket är utformat, drivs och har drivits som ett strömkraftverk. Det skibord och de pågjutningar som har tillkommit därefter synes i det här fallet inte ha inneburit några påtagliga förändringar av verksamheten, som i allt väsentligt fortfarande överensstämmer med vad som medgavs genom häradsrättens avgörande.

Häradsrättens avgörande ska sammanfattningsvis anses utgöra ett tillstånd för den nuvarande vattenverksamheten som genom omprövning kan förses med moderna miljövillkor.

Moderna miljövillkor eller fastställsetalan?

Kammarkollegiet har anfört att sökanden har fört en fastställsetalan, utan att ha ingett en stämningsansökan eller angett vem som är svarande i målet. Kammarkollegiet menar att mark- och miljödomstolen har varit förhindrad att fastställa både dämmnings- och sänkningsgränser samt villkor för verksamheten i övrigt inom ramen för en omprövning för moderna miljövillkor.

Vad gäller dämmningsgräns kan konstateras att häradsrättens avgörande uttryckligen gav rätt till dämning upp till ett vågrätt streck i en sten på södra åstranden. Att strecket som

utvisar dämmningsgränsen numera inte kan återfinnas medför inte att rätten till dämning har upphört, men medför att rätten behöver uttryckas i relation till något annat och med fördel på det sätt som är standard idag. Utifrån utredningen i målet kan det, som sagts ovan, antas att den nuvarande dämningen motsvarar vad som medgavs genom avgörandet. Dämmningsgränsen ska därmed idag uttryckas som +93,96 i RH2000.

Häradsrätten har även prövat om det behövdes föreskrifter om avtappning, men valt att inte reglera det. Häradsrätten har därmed i praktiken valt att inte förena tillståndet med en sänkningsgräns. Sökanden har i det här målet ändå önskat att rätten att dämna ska förenas med en sänkningsgräns, med hänvisning till att det genom åren har skapats en praxis där en sänkningsgräns om +93,86 i RH2000 har använts. Vid tillfälliga reparations- och underhållsåtgärder föreslås att avsänkning ska få ske ner till +91,30 i RH2000.

Förhållandena på platsen och läget för bottenutskovströsklarna medför att den sänkning som i praktiken kan förekomma är ner till nivån +91,30 i RH2000. En föreskrift om att verksamheten under normala förhållanden inte får medföra en sänkning lägre än +93,86 i RH2000 begränsar alltså den rättighet att dämna som följer av häradsrättens avgörande. Att i detta fall föreskriva om en sänkningsgräns i enlighet med sökandens yrkande innebär inte någon tillkommande rätt och motsvarar hur verksamheten har bedrivits under överskådlig tid. Möjligheten till tillfällig sänkning vid underhålls- och reparationsarbeten går inte utöver vad som prövats genom häradsrättens avgörande och bedöms inte påverka något motstående intresse negativt.

Länsstyrelsen anförde i mark- och miljödomstolen att den föreslagna amplituden inte behövdes vid drift, men skulle kunna möjliggöra korttidsreglering i den bemärkelsen att kraftverket drivs intermittent. Länsstyrelsen ansåg därför att det behövs villkor om att korttidsreglering inte får ske och att kraftverket ska drivas som ett strömkraftverk där det tillrinnande vattnet ständigt framsläpps. Ett sådant villkor har mark- och miljödomstolen även föreskrivit (se Generella villkor, villkor 8). Villkoret har inte ifrågasatts av någon. Länsstyrelsen har inte heller ifrågasatt den sänkningsgräns som föreslås vid tillfälliga reparations- och underhållsåtgärder.

Utifrån den vida tillståndsgivna rättigheten, förhållandena på platsen och det nämnda villkoret finner Mark- och miljööverdomstolen att det i det här fallet inte finns något hinder mot en bestämmelse om sänkingsgränser på det sätt som sökanden själv föreslagit.

Kammarkollegiet har även ifrågasatt att mark- och miljödomstolen har fastställt övriga villkor för verksamheten. Omprövningen för moderna miljövillkor ska avse bestämmelser och villkor i den utsträckning som behövs med hänsyn till skyddet för människors hälsa och miljö (se 24 kap. 10 § miljöbalken). Att mark- och miljödomstolen har beslutat nya bestämmelser och villkor för Stigen Västra i den överklagade domen innebär inte att domstolen har gått utöver de processuella ramar som gäller vid en omprövning för moderna miljövillkor.

Finns det en rådighetsbrist?

Kammarkollegiet har ifrågasatt att verksamhetsutövaren har nödvändig rådighet eftersom en del av anläggningen, bl.a. kraftverkets intag, intags- och utskovsdammar och utlopp, ligger på en fastighet som ägs av Färgelanda kommun och arrendeavtalet mellan kommunen och verksamhetsutövaren är begränsat till 20 år. Kammarkollegiet har pekat på att avtalet således inte är giltigt fram till nästa tidpunkt för översynen av villkoren.

Så som mark- och miljödomstolen har påpekat är det oklart om och i så fall hur kravet på rådighet ska behandlas inom ramen för ett mål om omprövning för moderna miljövillkor. Frågan har inte behandlats i förarbetena (jfr prop. 2017/18:243).

För att få bedriva vattenverksamhet ska verksamhetsutövaren ha rådighet över vattnet inom det område där verksamheten ska bedrivas (se 2 kap. 1 § lagen [1998:812] med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet). Rådighet är också en processförutsättning vid ansökan om tillstånd till vattenverksamhet (se bl.a. NJA 1993 s. 331).

En omprövning för moderna miljövillkor förutsätter dock att ett tillstånd eller därmed jämförbar rättighet redan finns. Häradsrättens avgörande år 1909 innebär att det finns

en rätt att bedriva den nuvarande vattenverksamheten. Sökanden får med andra ord bedriva vattenverksamheten, om än med en skyldighet att se till att verksamheten har moderna miljövillkor enligt 11 kap. 27 § miljöbalken. Omprövningens syfte är endast att förena ett tillstånd eller därmed jämförbar rättighet med de nya bestämmelser och villkor i den utsträckning som behövs med hänsyn till skyddet för människors hälsa och miljön (se 24 kap. 10 § miljöbalken). Att rådighet inte berörts i lagstiftningsarbetet får antas betyda att lagstiftaren inte har avsett en omprövning för moderna miljövillkor ska innefatta en kontroll av verksamhetsutövarens övriga förutsättningar för den befintliga verksamheten. Mark- och miljööverdomstolen anser därför att sökanden inte behöver visa rådighet för den verksamheten som häradsrätten redan har tillåtit.

Sådana moderna miljövillkor som omprövningen syftar till att uppnå kan dock ofta, så som i detta fall, leda till en skyldighet för verksamhetsutövaren att anlägga fiskvägar och andra anläggningar och att leda bort vatten. Det är åtgärder som förutsätter att verksamhetsutövaren har tillgång till det vatten, den mark och övriga utrymmen som kan behövas och att åtgärderna inte påverkar någon annans rätt. Frågan om verksamhetsutövaren kan genomföra och efterleva den miljöanpassning som ska åstadkommas genom omprövningen kan med andra ord inte avgöras utan att domstolen också i sak tar ställning till om verksamhetsutövaren faktiskt har visat sig ha den tillgång till vatten, mark och andra utrymmen som behövs och om anpassningarna kan ske utan negativ påverkan på någon annans rätt.

I det här fallet ska den fiskavledare med flykträna och den ålyngelledare som mark- och miljödomstolen föreskrivit som villkor för verksamheten uppföras inom den del av den befintliga anläggningen som ligger på en fastighet som ägs av Färgelanda kommun. Avtalet som verksamhetsutövaren träffat med Färgelanda kommun avser ett anläggningsarrende. Arrendestället ligger inom detaljplanelagt område och avtalet får därmed tecknas som längst för 25 år (se 7 kap. 5 § jordabalken). Fiskavledaren och ålyngelledaren är mindre anläggningar som ska anläggas inom befintlig anläggning och inom de närmaste åren. Mark- och miljööverdomstolen bedömer utifrån det att verksamhetsutövaren genom arrendeavtalet har visat sig ha förutsättningar för att efterleva villkoren om att utföra fiskavledare och ålyngelledare. Vad som föreskrivits om avledning av vatten till fiskavledaren och ålyngelledaren medför inte någon

påverkan på vattenförhållandena eller någon annans rätt. Sammantaget föreligger inte hinder mot vad som förordnats beträffande uppförande och drift av dessa anläggningar.

Sammanfattning

Vad Kammarkollegiet har anfört utgör inte skäl att ändra mark- och miljödomstolens dom. Mark- och miljödomstolens dom ska därför stå fast.

En samlad redovisning enligt 22 kap. 30 § miljöbalken av de tillståndsbestämmelser som gäller för Stigen Västra vattenkraftverk finns i mark- och miljödomstolens domslut i bilaga A.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast den 2025-01-14

I avgörandet har deltagit hovrättsrådet Liselotte Rågmark, tekniska rådet Annika Billstein Andersson, hovrättsrådet Helen Blomberg, referent, samt hovrättsassessorn Johan Corell.

Föredragande har varit Susanne Schultzberg.

VÄNERSBORGS TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2024-01-19
meddelad i
Vänerns borg

Mål nr M 395-22

PARTER

Sökande

1. T.B.

2. J.T.

Ombud för 1 och 2: Advokat V.F.
Advokatbolaget sjutton34 Karlstad AB
Box 606
651 13 Karlstad

SAKEN

Ansökan om omprövning för moderna villkor avseende Stigen Västra vattenkraftverk i Örekilsälven, Färgelanda kommun

DOMSLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen avslår Kammarkollegiets yrkande om avvisning av ansökan.

2. Vid omprövning enligt 24 kap. 10 § miljöbalken fastställer mark- och miljödomstolen följande bestämmelser och villkor för den verksamhet som bedrivs vid Stigen Västra vattenkraftverk med stöd av Valbo häradsrätts dom den 15 november 1909, No 78, att gälla istället för vad som bestämdes vid tillståndsprövningen.

Villkor

Generella villkor

1. Verksamheten samt de arbeten som föranleds av denna omprövning ska bedrivas och utföras i huvudsaklig överensstämmelse med vad sökandena angett i ansökningshandlingarna och i övrigt uppgett och åtagit sig i målet.
2. En fiskavledare ska installeras i form av fingaller med spaltvidden 18 mm uppställt i betavinkel med 30 graders vinkel i förhållande till inströmningen. Intagströskel vid gallret ska vara kring nivån +91,90.
3. Invid fiskavledaren ska installeras flyktöppning/flykträna som leds in i utskovskanalen för ordinarie utskovslucka. Flyktränan ska förses med en tröskel på nivån +93,60. Öppningen ska förses med falsar för att kunna stängas och regleras med sättvirke.
4. En vattenmängd om minst 0,1 m³/s, eller tillrinningen vid lägre vattenmängder, ska avledas via flyktöppningen.
5. Vid de tillfällen då överskottstappning aktualiseras ska denna så långt som möjligt framläppas i flyktöppningen.
6. Anordning för uppvandrande ål ska anläggas. Den ska anpassas för ål i storlek från 10 cm till 40 cm samt vara i drift och förses med vatten under ålens vandringsperiod, minst från den 1 maj – den 15 oktober. Botten ska förses med lämpligt vandringssubstrat avsett för angivet storleksintervall. Den slutliga utformningen och placeringen av anordning för uppvandrande ål ska utföras i samråd med fiskesakkunnig och ska godkännas av tillsynsmyndigheten. Länsstyrelsen får vid behov besluta om justerad tid för när anordning för uppvandrande ål ska vara i drift.
7. Drift av kraftverket och dammreglering ska övervakas enligt följande:
 - a. En vattenståndsskala ska uppsättas och bibehållas med dämningsskålen tydligt angiven utmärkt.
 - b. Nivån på vattenytan uppströms och nedströms vattenkraftverket ska mätas var 15:e minut. Flödet genom turbinen, samt genom flyktöppning för fisk, ska mätas var 15:e minut.

- c. Flöde genom ålyngelledare ska dokumenteras genom journalföring av pumpens drifttid.
 - d. Ålyngelledarens funktion ska kontrolleras under ålens vandringsperiod. Kontroll ska ske minst en gång per vecka och dokumenteras.
 - e. De uppgifter som behövs för att visa att föreskrivna villkor efterlevs ska arkiveras i minst 12 år. Uppgifterna ska ha en detaljeringsgrad som gör det möjligt att utläsa uppgifterna på åtminstone 15 minuters intervall.
8. Korttidsreglering får inte förekomma. Vattenkraftverket ska drivas som ett strömkraftverk där tillrinnande vatten ständigt framsläpps. Förändringar i avledning via turbiner eller via regleringsanordningar ska ske genom tillämpning av mjuka övergångar.
9. Vid tillfälliga reparations- och underhållsåtgärder ska tillsynsmyndigheten informeras i god tid innan avsänkning sker. Återstart av anläggningen med återgång till höjd vattenyta i dammen ska alltid ske på sätt som säkerställer varaktiga flöden nedströms. Minst hälften av tillrinningen ska ledas förbi anläggningen intill fylld damm.

Villkor vid arbeten med anläggande av fiskavledare, fingaller och ålyngelledare

10. Arbeten ska i största möjliga mån ske i torrhet i syfte att begränsa risk för grumling och spridning av sedimentburna föroreningar. Arbeten som orsakar grumling får inte genomföras under perioden den 1 april till den 15 juli och ska under övrig tid begränsas till perioder med lågvattenföring. Vid behov ska siltgardiner användas som skydd mot grumling av vattendraget.
11. Eventuella tillfälliga upplag ska ske inom särskilt markerad area, dock minst tio meter från vattenområde. Området ska avstädas efter användning. Körskador på mark och i vattendrag ska så långt som möjligt undvikas. Detta kan exempelvis ske genom körning på tjälad, frusen eller torr mark samt genom utläggande av skyddsmattor på särskilt känsliga platser.
12. En provtagningsplan ska upprättas i samråd med tillsynsmyndigheten. Om sediment berörs ska de provtas med avseende på för området relevanta organiska och oorganiska föroreningar innan eventuella arbeten i sediment utförs.
- Länsstyrelsen ska underrättas när arbetena är slutförda. En slutrapport ska lämnas in

till länsstyrelsen senast tre månader efter att arbetena har slutförts om provtagning visar att sedimenten är förorenade. Slutrapporten ska innehålla en redovisning av genomförda åtgärder och utförd kontroll. Slutrapporten ska även omfatta hantering och omhändertagande av förorenade massor (klassificering, mängder, transportör, mottagningsanläggning och mottagningskvitton) samt eventuella avvikelser.

Villkor för utförande av fiskavledare, fingaller och ålyngelledare samt vid drift av verksamheten

13. Fordon och arbetsmaskiner som nyttjas inom arbetsområdet ska använda hydrauloljor, smörjester etc. som är miljöanpassade enligt svensk standard SS 15 54 34 respektive 15 54 70 samt av RISE har bedömts uppfylla kraven i respektive standard.

14. Behållare med drivmedel ska förvaras inlåsta i för ändamålet avsedda lokaler och ingen risk får föreligga att läckage av drivmedel eller oljor kan nå vattendraget. Eventuella cisterner och/eller bränsletankar ska vara utrustade för att förhindra att spill och läckage når omgivningen.

Kontrollprogram

15. Ett kontrollprogram ska finnas för driften av verksamheten och de arbeten som föranleds av villkor 2, 3 och 6. Ett förslag till kontrollprogram ska ges in till tillsynsmyndigheten senast två månader efter det att denna dom har vunnit laga kraft.

Dämnings- och sänkningsgräns

Dämningsgränsen fastställs till +93,96 och sänkningsgränsen till +93,86 i RH2000. Vid tillfälliga reparations- och underhållsåtgärder får dock avsänkning ske ned mot nivå +91,30.

Tid för utförande av åtgärder m.m.

Anordningarna enligt villkor 2, 3 och 6 ska vara utförda inom tre år räknat från det att denna dom vinner laga kraft. Villkor 4, 5 och 7 gäller från den tidpunkt då respektive anordning har färdigställts.

Ersättning för oförutsedd skada

Anspraak i anledning av oförutsedd skada ska framställas till mark- och miljödomstolen inom åtta år räknat från den dag denna dom vinner laga kraft.

Strömfallsfastighet

Rätten till tillgodogörande av vattenkraften ska för framtiden vara förenad med fastigheten A i Färgelanda kommun såsom strömfallsfastighet.

Översyn av villkoren

Ansökan om översyn av villkoren och andra bestämmelser i enlighet med 22 kap. 29 § miljöbalken ska lämnas in till mark- och miljödomstolen senast 40 år efter det att denna dom har vunnit laga kraft.

Prövningsavgift

Mark- och miljödomstolen fastställer prövningsavgiften, som är betald, slutligt till 10 200 kr.

Verkställighet

Befintlig vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel får bedrivas till dess att denna dom har vunnit laga kraft. Därefter gäller de bestämmelser och villkor som följer av domen.

BAKGRUND

I samhället Stigen finns tre vattenkraftverk som utnyttjar vattenkraften i Lillån, en del av Örekilsälvens avrinningsområde. Uppströms anläggningarna ligger sjön Nyckelvattnet som utgör regleringsmagasin för vattenkraftverken. Vid utloppet av sjön finns en regleringsdamm för ändamålet.

T.B. och J.T. har ansökt om omprövning för moderna miljövillkor enligt 24 kap. 10 § miljöbalken avseende Stigen Västra vattenkraftverk och Stigen Östra vattenkraftverk. Ansökan avseende den förra anläggningen handläggs i detta mål och den senare i mål M 396-22.

Sökandena har även ansökt om omprövning för moderna miljövillkor för regleringsdammen vid Nyckelvattnet. Mark- och miljödomstolen beslutade den 1 november 2022 att avvisa ansökan på den grunden att det inte var visat att det fanns något tillstånd för anläggningen och verksamheten som kunde omprövas med stöd av 24 kap. 10 § miljöbalken. Samma dag beslutades vidare att på samma grund avvisa en ansökan om omprövning för moderna miljövillkor avseende Stigen Mellan vattenkraftverk som ägs av en annan verksamhetsutövare (mål M 400-22). Besluten har överklagats till Mark- och miljööverdomstolen.

Mark- och miljödomstolen har denna dag även avgjort mål M 396-22 avseende Stigen Östra vattenkraftverk. Ansökan om moderna miljövillkor har avvisats då det inte finns något tillstånd för anläggningen och verksamheten.

ANSÖKAN

Yrkande

T.B. och J.T. har yrkat att mark- och miljödomstolen vid omprövning enligt 24 kap. 10 § miljöbalken ska meddela moderna miljövillkor för den vattenverksamhet som sökandena med stöd av Valbo häradsrätts dom den 15 november 1909 bedriver på fastigheterna B, A och C i Färgelanda kommun i form av Stigen Västra vattenkraftverk.

Sökandena har även begärt att domstolen:

1. Fastställer arbetstiden, jämlikt 22 kap. 25 § miljöbalken, för att genomföra ansökta åtgärder till fem år.
2. Att tiden, jämlikt 24 kap 18 § miljöbalken, för oförutsedd skada ska framställas senast fem år efter arbetstidens utgång.
3. Bestämmer prövningsavgiften till 10 200 kr.
4. Fastställer att rätten att tillgodogörande av vattenkraften för framtiden ska vara förenad med A såsom strömfallsfastighet.
5. Fastställer dämmningsgränsen till +93,96 och sänkingsgränsen till +93,86. Dock vid tillfälliga reparations- och underhållsåtgärder får avsänkning ske ned mot nivå +91,30.
6. Bestämmer att ansökan om översyn av villkoren och andra bestämmelser i enlighet med 22 kap. 29 § ska lämnas in till mark- och miljödomstolen senast 40 år efter att dom i nu aktuell ansökan har vunnit laga kraft.
7. Fastställer att befintlig vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel får bedrivas till dess nu aktuell prövning är klar dvs. till dess dom vunnit laga kraft. Därefter ska gälla de villkor som omfattas av kommande dom avseende nu aktuell ansökan om omprövning.

Villkorsförslag

Sökandena har, såsom de slutligen har angett sin talan, föreslagit att följande villkor bestäms för verksamheten.

1. Arbetena som föranleds av denna omprövning och verksamheten överlag ska bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad sökandena angett i ansökningshandlingarna och i övrigt uppgett och åtagit sig i målet.
2. En fiskavledare ska installeras i form av fingaller med spaltvidden 18 mm uppställt i beta-vinkel med 30 graders vinkel i förhållande till inströmningen. Intagströskel vid gallret ska vara kring nivå +91,90.
3. Invid i villkor 2 angiven fiskavledare ska installeras flyktöppning/flykträna som leds in i utskovskanalen för ordinarie utskovslucka. Flyktränan ska förses

med en tröskel på nivån +93,60. Öppningen ska förses med falsar för att kunna stängas och regleras med sättvirke.

4. Vid drift av Västra Stigens kraftverk ska en vattenmängd om minst 0,1 m³/s, eller tillrinningen vid lägre vattenmängder, avledas via den flyktöppning som omfattas av villkor 3. Flyktöppningen ska även användas för att hantera den avbördning som ska ske till minimitappning i de perioder då kraftverket inte är i drift.
5. Vid de tillfällen då överskottstappning aktualiseras så ska denna så långt som möjligt framläppas i flyktöppningen.
6. Anordning för uppvandrande ål ska anläggas. Den ska anpassas för ål i storlek från 10 cm till 40 cm samt vara i drift och förses med vatten under ålens vandringsperiod, minst från den 1 maj - den 15 oktober. Botten ska förses med lämpligt vandringssubstrat avsett för angivet storleksintervall. Den slutliga utformningen och placeringen av anordning för uppvandrande ål ska utföras i samråd med fiskesakkunnig och ska godkännas av tillsynsmyndigheten. Länsstyrelsen får vid behov besluta om justerad tid för när anordning för uppvandrande ål skall vara i drift.
7. Drift av kraftverket och reglering av dammen ska övervakas enligt följande:
 - a. En vattenståndsskala ska uppsättas och bibehållas med dämningssgränsen tydligt angiven utmärkt.
 - b. Nivån på vattenytan uppströms och nedströms vattenkraftverket ska mätas var 15:e minut. Flödet genom turbinen, samt genom flyktöppning för fisk, ska mätas var 15:e minut.
 - c. Flöde genom ålyngelledare ska dokumenteras genom journalföring av pumpens drifttid.
 - d. De uppgifter som behövs för att visa att föreskrivna villkor efterlevs ska arkiveras i minst 12 år. Uppgifterna ska ha en detaljeringsgrad som gör det möjligt att utläsa uppgifterna på åtminstone 15-minuters intervall.
8. Korttidsreglering får ej förekomma. Vattenkraftverket ska drivas som ett strömkraftverk där tillrinnande vatten ständigt framläpps. Förändringar i

avledning via turbiner eller via regleringsanordningar ska ske genom tillämpande av mjuka övergångar.

9. Vid tillfälliga reparations- och underhållsåtgärder vid anläggningen ska vattennivån vid dammen tillåtas avsänkas till som mest +91,30 m. Tillsynsmyndigheten ska informeras i god tid innan avsänkning sker. Återstart av anläggningen med återgång till höjd vattenyta i dammen ska alltid ske på sätt som säkerställer varaktiga flöden nedströms. Minst hälften av tillrinningen ska ledas förbi anläggningen intill fylld damm.
10. Arbeten ska i största möjliga mån ske i torrhet i syfte att begränsa risk för grumling och spridning av sedimentburna föroreningar. Arbeten som orsakar grumling får inte genomföras under perioden den 1 april till den 15 juli och ska under övrig tid begränsas till perioder med lågvattenföring. Vid behov ska siltgardiner användas som skydd mot grumling av vattendraget.
11. Eventuella tillfälliga upplag ska ske inom särskilt markerad area, dock minst 10 meter från vattenområde. Området ska avstädas efter användning. Körskador på mark och i vattendrag ska så långt som möjligt undvikas. Detta kan exempelvis ske genom körning på tjälad, frusen eller torr mark samt genom utläggande av skyddsmattor på särskilt känsliga platser.
12. Fordon och arbetsmaskiner som nyttjas inom arbetsområdet ska använda hydrauloljor, smörjefester etc. som är miljöanpassade enligt svensk standard SS 15 54 34 respektive 15 54 70 samt av RISE har bedömts uppfylla kraven i respektive standard.
13. Om misstänkta föroreningar påträffas i samband med åtgärderna ska arbetet omedelbart avbrytas och tillsynsmyndigheten kontaktas. Sedimenten ska provtas med avseende på för området relevanta organiska och oorganiska föroreningar innan eventuella arbeten i sediment utförs. En provtagningsplan ska upprättas i samråd med tillsynsmyndigheten. Länsstyrelsen ska underrättas när arbetena är slutförda. En slutrapport ska lämnas in till länsstyrelsen senast tre månader efter att arbetena har slutförts om provtagning visar att sedimenten är förorenade. Slutrapporten ska innehålla en redovisning av genomförda åtgärder och utförd kontroll. Slutrapporten ska även omfatta hantering och omhändertagande av

förorenade massor (klassificering, mängder, transportör, mottagningsanläggning och mottagningskvitton) samt eventuella avvikelser.

14. Behållare med drivmedel ska förvaras inlåsta i för ändamålet avsedda lokaler och ingen risk får föreligga att läckage av drivmedel eller oljor kan nå vattendraget. Eventuella cisterner och/eller bränsletankar ska vara utrustade för att förhindra att spill och läckage når omgivningen.
15. Ett kontrollprogram ska upprättas och ges in till tillsynsmyndigheten senast två månader efter laga kraftvunnen dom. Kontrollprogrammet ska godkännas av Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

Bakgrund

Stigen Västra vattenkraftverk är ett strömkraftverk beläget i den västra delen av samhället Stigen, Färgelanda kommun. Liksom övriga anläggningar i samhället så är kraftverkets historia intimt förknippad med de verksamheter som tidigare bedrevs i samhället. Dåvarande Stigens AB, vid nedläggningen Stigtex of Sweden, bedrev framställning av ylle vid flera anläggningar i Stigen. Elkraft erfordrades för detta varför Lillåns vatten kom att utnyttjas för kraftändamål. Sökandena har idag i sin ägo Nyckelvattnets regleringsdamm samt kraftverken som betecknas Stigen Östra och Västra. Utöver detta finns i Lillån även det kraftverk som betecknas Stigen mellan men där finns annan ägare och verksamhetsutövare. Stigen Västra vattenkraftverk är det av kraftverken i Stigen som är beläget mest västerut och därmed det sista innan Lillån rinner vidare söderut. Kraftverket anlades enligt tillgängliga uppgifter någon gång runt år 1912 eller 1913 och var när det uppfördes en central del i verksamheten som bedrevs vid Stigens AB. Kraftverket är av typen strömkraftverk vilket innebär att det i grunden saknas en damm som dämmer vatten och kan spara för produktion. Sökandena har sin bostad i den byggnad som omfattar själva kraftverket och den tidigare maskinistbostaden.

Rådighet

Sökandena äger för sin del fastigheterna Färgelanda A och C. Så för de delar av verksamheten vid kraftverket som berör dessa fastigheter så finns rådighet.

När det gäller övriga delar av såväl dagens kraftverk som de förändringar av dagens anläggning som nu aktuell omprövning omfattar och som är belägna på en annan fastighet än de två ovan nämnda så är det fastigheten Färgelanda B som berörs. Denna fastighet ägs av Färgelanda kommun. Sökandena har för de delar av nu omprövad vattenverksamhet som berörs av sistnämnda fastighet rådighet genom arrendeavtal.

Att de nu aktuella omprövningarna skulle ha ett absolut krav på komplett vattenrättslig rådighet framgår inte explicit av propositionen kopplad till 2019 års lagändringar. Så lagstiftaren har inte i den delen klargjort att detta är något som faktiskt kan sägas krävas. Dock gäller ju på ett övergripande plan att den som ska bedriva vattenverksamhet enligt regeln i 2 kap. 1 § lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet måste ha rådighet över det område där verksamheten ska bedrivas. Detta bör enligt sökandena även omfatta ett vattenkraftverk som ska omprövas och därmed är frågan del av nu aktuell ansökan.

Dock är det sökandenas uppfattning att hänsyn i domstolens bedömning måste tas till den verklighet som trots allt råder inom framförallt den småskaliga vattenkraften men även till viss del inom vattenkraften i stort. Och det är att det är frågan om mycket gamla vattenverksamheter som har pågått under flera hundra års tid oavbrutet. Under årens lopp har regler för verksamheterna förändrats men den grundläggande frågan om rådighet har sedan man överhuvudtaget kan tala om lagstiftning i landet, i praktiken sedan landskapslagarnas tid, så har en vattenverksamhet inte kunnat påbörjas utan att man har haft rådighet. Eftersom ägande av vatten har varit en grundprincip inom svensk rätt sedan landskapslagarna har alltid den som har velat uppföra en damm behövt styrka sin rådighet. Om detta inte har lyckats så har inte heller verksamheten kunnat komma till stånd, så pass generell anser sökandena att man kan vara. När det som i detta fall har pågått vattenreglering vid aktuella dammar och kraftverk i Stigen sedan flera hundra år tillbaka i tiden så bör man egentligen kunna utgå från att rådighet i vattenrättslig mening egentligen redan finns. Sedan har det på många platser genom åren inträtt förändringar av de fastighetsrättsliga förutsättningarna

och dessa har inte alltid tagit hänsyn till hur detta påverkar den vattenrättsliga rådigheten. Sökandenas uppfattning är i grunden att detta inte borde tillmätas så pass stor betydelse att en omprövning inte skulle vara möjlig att genomföra om det brister i rådigheten och detta går att koppla till fastighetsregleringar eller liknande som i grunden saknar betydelse för den vattenrättsliga verksamheten.

Stigens yllefabrik kom att skaffa sig i princip komplett rådighet över all mark i Stigens samhälle i början av 1900-talet. Ägandet av marken kom att samlas i en fastighet som med tiden fick beteckningen D. När Stigens yllefabrik slutligen lades ned i början av 1980-talet kom Färgelanda kommun att överta fastigheten och därefter kom två större fastighetsregleringar att genomföras och som berör kraftverken i Stigen. År 1985 skapas genom förrättning bl.a. fastigheten A som är aktuell i detta fall. Denna förrättning gjordes som ett led i att försälja kraftverken till annan part än kommunen och det får sägas framgå tydligt av det i förrättningen bifogade köpeavtalet att kraftverk och dammar överläts från kommunen till den nya ägaren. Och sökandena har därefter genom efterkommande avtal övertagit ägandet av de aktuella anläggningarna varför frågan om ägandet av nu aktuell damm torde vara klarlagt.

D kom att genomgå ytterligare en fastighetsreglering år 1990 men den saknar betydelse för nu aktuell anläggning. Dock kan denna förrättning sägas medföra att kopplingen mellan ursprungsfastigheten och vattenverksamheterna nu var helt bruten och att alla dammar och kraftverk låg på andra fastigheter. Därefter kom D att regleras in i fastigheten B och upphörde därmed att existera. Sistnämnda fastighet är således idag den största kvarvarande delen av Stigens yllefabriks tidigare fastighetsinnehav varför det i sig är naturligt att dess gränser på många ställen tangerar flera av dammarna och kraftverken. Något egentligt rådighetsproblem kopplat till detta kan dock inte sägas finnas då ägaren av B, Färgelanda kommun, under alla år har ansett att alla frågor kopplade till kraftverk och dammar faller utanför deras intressesfär. Kommunen har som policy att inte sluta eviga avtal om markåtkomst och har därför ansett det tillräckligt att använda sig av det nu ingivna arrendeavtalet. Men sökandenas uppfattning är att

detta i grunden inte medför att kommunen någonsin kommer att påstå rådighet över vattnet på ett sådant sätt att det skulle påverka driften av kraftverket. Ett rådighetsproblem finns således möjligen endast i teorin, inte i praktiken. Sökandena anser därför att för genomförandet av nu aktuell ansökan om omprövning nödvändig rådighet är uppvisad och klargjord för domstolen.

Nuvarande äldre rättighet som utgör grund för omprövning

Liksom övriga anläggningar i Stigen så har Stigen Västra kraftverk en lång historia. Damm och nyttjande av kraften vid platsen har pågått sedan lång tid tillbaka. Dagens anläggning är som nämnts ovan uppförd antingen 1912 eller 1913. Det står olika datum i olika handlingar. Som angetts i ansökan om omprövning för Nyckelvattnets regleringsdamm så kom Stigen AB att driva frågan om nyttjande av Lillåns vatten för verksamheten vid bolagets fabriker. Därav startade en process som drevs i dåvarande Valbo häradsrätt vilket kulminerade i en dom den 15 november år 1909. Domen är mycket kortfattad men ger vid handen att bolaget gavs den fullständiga rätten att reglera vattnet i Lillån och vid befintlig damm uppföra kraftverk. Denna dom ska läsas tillsammans med det köpekontrakt som år 1910 ligger till grund för genomförda avsöndringar i områdena kring Lillån i Stigen.

Det som de två angivna dokumenten skapade var en ordning som innebar att Stigen AB ägde och rådde över hela Lillån från Nyckelvattnet ner till områdena nedströms Stigen Västra. Inom denna fastighet ägde man reglera vattnet utifrån de begränsningar som anges i 1909 års dom och de befintliga dammanläggningar som vid tiden fanns kom att utvecklas till de olika kraftverken. För Stigen Västra vattenkraftverk så medförde 1909 års dom att Stigen AB fick tillstånd att ombygga befintlig damm och anlägga kraftverket. Den enda egentliga begränsning som finns i domen gäller för kraftverket att vattennivån ska göras så att dammluckorna ska stängas när vattennivån är i nivå med ett i dammen inristat märke. Detta märkes placering är oklar och har inte kunnat finnas vid nutida undersökningar av kraftverket. Genom åren har en praxis skapats som innebär att en sänkingsgräns

om +93,86 har använts. I övrigt finns inga egentliga villkor som påverkar dagens verksamhet.

Det stöd för dagens vattenverksamhet som finns är alltså en s.k. äldre rättighet av den betydelse och omfattning som framgår av 5 a § lagen (1998:811) om införande av miljöbalken. Detta då det föreligger en s.k. häradsrättsdom. Det är denna äldre rättighet som nu ska omprövas och som ska erhålla moderna miljövillkor.

Historiken vid de anläggningar som finns i Stigen generellt sett är både enkel och komplicerad. Det är enkelt på så sätt att det är helt klarlagt att alla vattenverksamheter som finns i samhället är knutna till den verksamhet som tidigare bedrevs på platsen under namnet Stigens yllefabrik. Alla kraftverk i Stigen samt regleringen vid Nyckeldammen är direkt kopplade till det tidigare bruket och det finns inga historiska tecken som tyder på något annat. Dock är saken komplicerad på så sätt att tydliga tillstånd eller entydiga handlingar som visar exakt vilket kraftverk eller damm som hör till vilken skriftlig handling idag inte finns. Det går inte att med säkerhet säga att en viss anläggning är kopplad till den dom från häradsrätten som nu har lämnats in till domstolen. Det är troligt att den anläggning som omtalas i ingiven dom är Stigen Östra kraftverk, med tanke på vad som beskrivs i domen men det är inte helt säkerställt. Denna situation är på intet sätt unik för Stigen och medför inte heller enligt sökandena något egentligt problem för omprövningen men för att slutföra det argumentet varför det är på detta sätt så måste först klargöras ytterligare kring historiken på platsen.

Enligt de källor som sökandena har tillgång till så finns belägg för reglering av vattnet och användandet av dess kraft sedan åtminstone slutet av 1600-talet.

Nyttjandet av kraften i vattnet kom därefter att växla genom åren och när man sedan når fram till mitten av 1800-talet så fanns en rad olika verksamheter på platsen. En sammanfattning av historiken på platsen framgår av utdrag från boken "Från Stigens yllefabrik till Stigtex of Sweden". Det som denna sammanställning visar är att när Stigens yllefabrik startade sin verksamhet så fanns en mängd verksamheter runt Lillån i Stigen. De kraftverk som sedan kom att uppföras gjordes så på platser

där det sedan urminnes tid har bedrivits vattenverksamhet vilket gör att i botten för samtliga kraftverk i Stigen får anses föreligga en urminnes hävd. Vid denna tid, mitten av 1800-talet, fanns överhuvudtaget väldigt få regler som styrde vattenverksamheter. Det var endast skrivningarna i byggningsbalken om jordägarens rätt till vatten som en nyttjare av vattnet hade att förhålla sig till. Och denna lagstiftning var i grunden enbart en fråga om rådighet, tillstånd på det sätt som vi känner det idag var det inget som helst krav på vid denna tid.

Verksamheterna i form av vattenverksamheter synes ha pågått under hela tiden fram till dess kraftverken byggs, vilket styrks av att det på 1890–1897 års häradsekonomiska karta syns att det fanns fördämningar på de platser där samtliga tre kraftverk i Stigen är belägna. Nyckelvattnets regleringsdamm fanns också på aktuell plats sedan tidigare och medförde i praktiken att Stiges yllefabrik förfogade över ett mindre regleringsföretag där vattnet kunde optimeras på det sätt som passade verksamheten på bästa sätt.

När man kommer fram till tiden för när de nu aktuella kraftverken i Stigen uppfördes, början av 1900-talet, så är det frågan om åtgärder som är genomförda innan äldre vattenlagen trädde i kraft men efter det att 1880 års vattenförordning kom att gälla. Stigens yllefabrik hade således vid kraftverkens uppförande en situation som såg ut som så att man genom flera olika fastighetsaffärer hade skapat sig komplett rådighet över i princip all mark i Stigen. Detta visar de handlingar som ingavs i ansökan om köp av vissa markområden. Liksom många andra bruk vid denna tid så ville man ha komplett rådighet över allt från mark till vatten och det gjordes också genom aktuella fastighetsregleringar. Med den kompletta rådigheten följde också, på samma sätt som gjort sedan landskapslagarna, ägande över vattnet. Läget när kraftverken uppfördes är alltså en komplett rådighet även ur ett vattenrättsligt perspektiv. Och vad gäller den lagstiftning som fanns vid denna tidpunkt, som alltså var 1880 års vattenförordning, så var det inte frågan om att söka några egentliga tillstånd. Den regel som i praktiken fanns var 10 § i aktuell förordning som får sägas medföra att nya dammar eller förändringar av dammar skulle anmälas hos domaren, vilket i praktiken avsåg den lokala häradsrätten. Denna regel är dock inte absolut utan lämnar för det första stort tolkningsutrymme

för vilka ärenden som skulle anmälas och för det andra fanns i förordningen inga egentliga regler om att vattenverksamheter krävde tillstånd. 6 § samma förordning brukar i vissa sammanhang framhållas som en form av tillståndsregel men det är en regel som är svår att förhålla sig till då den egentligen enbart anger att den som anordnar byggnationer i vatten måste se till att den inrättas så att inte vattenregleringen skadar andra intressen. Således mera av en allmän hänsynregel än något annat och regeln liknar i denna del snarare dagens allmänna hänsynsregler i 2 kap. miljöbalken. Dock så klart på ett klart mindre preciserat sätt och det är i förordningen inte klarlagt vad som händer om en verksamhet ändå skapas i strid med aktuella regler. Enligt sökandena så handlar istället den nu aktuella regelmassan helt om frågor om rådighet och negativ inverkan på närliggande intressen. Detta leder till att i praktiken så kom många vattenverksamheter att genomgå förändringar under aktuell tid utan att prövas i häradsrätterna. De gånger där prövning faktiskt skedde var när det fanns en konflikt kring rådighet eller negativ påverkan på närboende. Eller möjligen att sådan påverkan bedömdes trolig av verksamhetsutövaren. Och detta var ju frågor som det fanns regler för i 1880 års vattenförordning.

Att det förhöll sig på detta sätt för kraftverken i Stigen är enligt sökandena uppenbart när man närmare granskar den aktuella häradsdomen. Domen får enligt sökandena anses visa att Stigens yllefabrik uppenbarligen ansåg det nödvändigt att söka häradsrättens godkännande för de förändringar som gjorts vid en av bolagets dammar, vilket alltså troligen är Stigen Östra kraftverk. Det är enligt skrivningarna av domen troligen så att det var just det faktum att man ville ändra dämningen på platsen som medförde att bolaget såg sig nödgade att söka häradsrättens godkännande. Domstolen baserar hela sin dom på att resonera kring just förändringarna i vattenregleringen genom den ökade dämningen. Att sedan det vid dammen kom att uppföras kraftverk framgår inte av domen och det var inte heller något som reglerades i vare sig lag eller förordning utan det var den dämmande verksamheten och dess påverkan som var det som var det centrala.

Sedan kom uppenbarligen övriga kraftverk också att uppföras på orten och även här tyder allt på att det är frågan om befintliga vattenverksamheter som fanns på platsen och som användes för att producera kraft. Några häradssdomar för dessa verksamheter har inte kunnat hittas men detta menar sökandena helt saknar betydelse för möjligheten att kunna ompröva kraftverken. Detta eftersom vattenverksamheterna som sådana hade rätt att reglera vattnet på platsen sedan lång tid innan kraftverken byggdes och en urminnes hävd fanns därmed. Vid tiden för kraftverkens byggande så krävdes inget tillstånd och att gå till häradsrätten behövdes som nämnts ovan endast i vissa fall såsom vid förändringar av dämningen. Och sådan förändring uppstod då rimligen inte vilket gjorde att någon ansökan inte behövde göras. På ett liknande sätt måste rimligen Stigens yllefabrik ha resonerat kring när det gällde dammen vid Nyckelvattnet med tanke på vad som återfunnits i form av handlingar kopplade till fastighetsrättsliga frågor.

Slutligen när det gäller frågan om tillstånd och möjligheten till omprövning så ska klargöras att införandet av 5 a § i lagen om införande av miljöbalken har skapat en formell koppling till övergångsreglerna vid införandet av äldre vattenlagen och dess 2 kap. 41 §. Att notera kring den sistnämnda regeln är att den är synnerligen vid och träffar i princip alla upptänkliga varianter av tillstånd eller rättigheter som fanns i äldre tider då äldre vattenlagen infördes. Av kommentaren till lagrummet (af Klinteberg, Om byggande i vatten, sid. 173) framgår att den aktuella regeln innefattar en hel uppsjö av rättigheter som alla är att bedöma som i paritet med tillstånd enligt äldre vattenlagen. Även så pass oklara rättigheter som privaträttsliga avtal, servitut och liknande omfattas av regeln. Och när det gäller beviskraven på den äldre rättigheten så klargörs också att man vid bedömningen ska ta hänsyn till dels de regler som gällde då rättigheten uppstod och dels om vattenhushållningen har tillämpats under lång tid utan invändning från motstående intressen. Och applicerar man detta synsätt på kraftverk och dammar i Stigen så är det uppenbart enligt sökandena att verksamheterna träffas av aktuell regel. Den grundläggande rådigheten låg vid uppförandet av kraftverken hos verksamhetsutövaren och sedan verksamheten fick dess nuvarande utseende så har ingen invändning från motstående intressen uppstått så vitt är känt. Således omfattas de aktuella

verksamheterna i Stigen av aktuell regel vilket även gör att kraftverken ska anses ha sådana äldre rättigheter som gör att en omprövning kan göras av domstolen i de nu aktuella målen. Och det är då i grunden inte det centrala att avgöra om det föreligger urminnes hävd eller en häradsdom. Det centrala är istället att det föreligger en rättighet som är att jämställa med tillstånd enligt miljöbalken och då kan omprövning göras.

Planfrågor och områdesskydd m.m.

Områdena kring Stigen Västra kraftverk omfattas av detaljplanerat område. Den år 1956 antagna stadsplanen med namnet Stigens brukssamhälle (15-STY-858) reglerar markanvändningen i alla de centrala delarna av Stigen och omfattar även samtliga kraftverk i Stigen. Detaljplanen bedöms inte medföra några begränsningar för möjligheten att genomföra de arbeten som omfattas av denna ansökan om omprövning.

I gällande översiktsplan för Färgelanda kommun (ÖP14) så ingår inte områdena kring Västra Stigens kraftverk i de delar som betecknas som potentiella för utvecklingen av bebyggelsen. I övrigt anges i planen endast att området hyser höga kulturvärden. I övrigt så berör inte kraftverket några skyddade områden kopplade till naturskydd såsom naturreservat eller Natura 2000.

Hydrologi m.m.

Örekilsälven har en total längd på 90 km och med ett avrinningsområde som uppgår till 1 338 km². Det är västkustens största vattendrag norr om Göta älv. Örekilsälven består av två större grenar, Örekilsälven respektive Munkedalsälven. De anläggningar som omfattas av denna ansökan återfinns i Munkedalsälvens vattensystem. Munkedalsälven med Valboån är omkring 70 km lång. Den har sina källområden i Dalsland och mynnar i Örekilsälven i Munkedal. (Länsstyrelsen, Nulägesbeskrivning över Örekilsälvens vattensystem, 2021.)

Nyckelvattnet och Lillån, i vilka Nyckelvattnets damm, Östra- och Västra Stigens kraftverk är belägna, avrinner via Valboån och Munkedalsälven ut i Örekilsälven

till älvens utlopp i havet. Hela vattensystemet tillhör huvudavrinningsområde 110, Örekilsälven.

Från Nyckelvattnet rinner Lillån via Bovattnet, ett mindre dämningssområde på 0,23 km², till Östra Stigens kraftverk. Bovattnet har tidigare reglerats med en amplitud kring 0,4 m från DG +105,69 till +105,29 men har på senare tid endast reglerats marginellt. Efter Östra Stigens kraftverk fortsätter vattnet i Lillån cirka en km, via Stigen Mellan kraftverk, till Västra Stigens kraftverk. Lillån fortsätter efter Västra Stigens kraftverk, via Björvattnet och ut i Valboån i Färgelanda tätort.

Bovattnet, Östra och Västra Stigens kraftverk är samtliga belägna i delavrinningsområdet "Mynnar i Munkedalsälven" (SUBID 4567, AROID 650125-128093). Bovattnet är dock beläget så högt upp i delavrinningsområdet att en tidigare utredning utförd av SMHI, vid Bovattnets utlopp, bedöms vara mer korrekt för att beskriva hydrologiska förhållanden vid Stigens kraftverk.

Medelvattenföringen vid Bovattnets utlopp är, enligt denna utredning, ca 0,65 m³/s (SMHI, okänt årtal). Avvikelse mellan Bovattnets utlopp och Nyckelvattnets utlopp till följd av skillnader i lokal tillrinning (belägen uppströms) bedöms vara marginella.

	Avbördning Bovattnets utlopp (m ³ /s)	Avbördning Valboån nedströms Lillåns inflöde (m ³ /s)
HHQ	10	100
MHQ	4	45
MQ	0,66	6,3
MLQ	0,1	0,5
LLQ	0,01	0,15

Teknisk beskrivning

Alla inmätta, projekterade och illustrerade höjder är angivna i höjdsystem RH2000. Plankoordinater är angivna i SWEREF 99 12 00.

Anläggningsbeskrivning

Stigen Västra kraftverk består av en sammanbyggd intags- och utskovsdamm, en intagssump med ett Francisaggregat samt ett maskinrum. Francisturbinens slukförmåga är 2,5 m³/s och generatoreffekten 120 kW. Intaget har en bredd på cirka 2,3 m och djup på cirka 2,6 m till dämmningsgräns. Intagsgallret av stål är placerat innan turbinsumpen och har cirka längden 3,5 m, spaltvidden 26 mm samt lutningen 27°. Fallhöjden från dämmningsgräns till nedre vattenytan är 7,9 m.

Dammen är grundlagd på berg och utförd i betong med två intagsöppningar till turbinsumpen och tre till utskovsdelen. Avstängningsanordningarna utgörs av planluckor av trävirke, handmanövrerade för spett- respektive kuggstångsdrift. Ett av utskoven har en s.k. sick-sack utskov i stål, fast monterat mot utskovsdelen för avbördning utan aktiv reglering. Sick-sackrännan är fast monterad till en längre utskovsränna bakom dammen för avbördning. Stödkonstruktionerna för luckorna utgörs av profilbalkar. Gångbanor över intag och utskov är av plank upplagda på stålbalkar.

Västra Stigen kraftverk sedd från uppströmssidan.

Västra Stigens kraftverk sedd från nedströmssidan. Sick-sacköverfallet syns uppströms utskovet.

Dammen består från vänster till höger (observerat i strömningsriktningen) av följande delar:

1. Landanslutning, betongdamm med krönhöjden +94,44 och längden ca 20 m.
2. 4-delat luckutskov, där lucka 3 och 4 avbördas via en utskovsränna av stålplåt, medan lucka 1 och 2 avbördas via äldre stensättningar och till synes nyttjas mycket sparsamt. Luckorna har följande mått och manövrering:
 - 1,0 m (fri bredd) och tröskelhöjden +91,30 manövrerat med spett.
 - 1,0 m (fri bredd) och tröskelhöjden +91,30 manövrerat med spett.
 - 0,87 m (fri bredd) och tröskelhöjden +91,30. Som ersättning till spettlucka har ett bräddöverfall monterats i luckfalsar.
Bräddöverfallet har tröskelhöjden +93,88 och är konstruerat av stål, utformat som ett sick-sack-överfall innebärande att fri bredd i överfallet uppgår till ca 8,5 m trots en kompakt konstruktion.
 - 0,85 m (fri bredd) och tröskelhöjden +91,30 manövrerat med kuggstångsspel.
3. 2-delat kraftverksintag med intagsluckor luckutskov (spettmanövrerat respektive självöverfall i en lucka) med måtten:
 - 0,85 m (fri bredd) och tröskelhöjden +91,30 manövrerat med spett.

- 0,83 m (fri bredd) och tröskelhöjden +91,30 manövrerat med kuggstångsspel.

Dammen har en avbördningskapacitet om 22 m³/s vid dämmningsgränsen (+93,96) och 34 m³/s vid dammkrönet (+94,44). Detta är exkluderat avtappning via turbin och den kapacitet som skulle uppkomma om sick-sack-överfallet i L3 skulle lyftas bort.

Verksamhetsbeskrivning och vattenhushållning

Västra Stigens kraftverk saknar damm uppströms och är ett rent strömkraftverk. Lillån har på platsen, för kraftverkets praktiska drift, reglerats med en amplitud om ca 0,1 m mellan dämmningsgränsen +93,96 och sänkingsgränsen +93,86. Vid normal drift eftersträvas en nivå om +93,91, som innebär ca 3 cm överfall över sick-sack-överfallets bräddavlopp.

För tillvaratagande av fallhöjden vid Västra Stigens regleringsdamm anger häradsdom från 1909 följande:

- Utskovsluckor och/eller turbin ska stängas så snart vattennivån i Lillån uppströms Västra Stigens damm understiger ett i berget vid dammen innejslat kors. Märket har ej påträffats vid eftersök.
- Om utskovsluckorna är stängda ska turbinen stängas så snart vattennivån i Lillån uppströms Västra Stigens damm understiger ett i berget vid dammen innejslat kors.
- Någon övre dämmningsgräns finns ej angiven.

Driften av anläggningen har genom åren praktiserats med hänsyn tagen till ovanstående samt med följande vattenhushållning:

- Nivån i Lillån hålls på dämmningsgräns med hjälp av bräddavloppet i lucka 3, som fungerar som en självreglering.
- I första hand regleras flödet med turbinen som har en slukförmåga på 2 m³/s.

- För daglig drift, och i ett längre historiskt perspektiv, har sänkningsgränsen +93,86 praktiserats.
- Ytterligare reglering har skett genom att reglerutskoven huvudsakligen har hanterat normala flödesvariationer.
- Då vattenståndet trots avbördning via utskovsluckor överstigit dämmningsgränsen har vattnet från Nyckeldammen begränsats genom stängning av utskovsluckor i Nyckeldammens regleringsdamm.

Föreslagna åtgärder

De åtgärder som nu föreslås genomföras vid kraftverket är att skapa en passage för arter att vandra förbi dammen samt minska risken för negativ påverkan på arter vid nedströms passage. Detta skapas genom fingaller med flykträna och även ålyngelledare. Detta i kombination med att viss mängd vatten spills i flykträna kommer enligt sökandena att medföra att anläggningens negativa miljöpåverkan hanteras på ett acceptabelt sätt.

Fingaller och flyktöppning

En fiskavledare installeras i form av fingaller med spaltvidden 18 mm och uppställt i beta-vinkel med 30 grader vinkel i förhållande till inströmningen. Gallret monteras genom att intaget förlängs i uppströms riktning. Detta medför behov av ny bottenplatta och sidoväggar, tillfällig avsänkning kombinerat med mindre fångdamm m.m. Arbetet bedöms kunna bedrivas i sin helhet från höger anslutningsdamm och anslutande tomt och väg.

Gallret föreslås utföras med bredden ca 2,6 m och effektiv djupgång om ca 2,0 m (intagströskel kring +91,90). Med föreslagen utformning erhålles en genomsnittlig vattenhastighet framför gallret om ca 0,4 m/s.

Genomsnittlig intagshastighet vid föreslaget fingaller (VIN) bör understiga 0,5 m/s i det vertikala tvärsnittet framför gallret. Detta för att undvika fallförluster med ett

tätare galler, och framförallt för att säkerställa att fisk inte fastnar på ett galler med högt tryck.

Normalhastigheten varierar med aktuell dämmningsnivå, och med aktuellt turbinflöde. Följande sammanställning kan göras av förslaget:

- Vid full drift av nuvarande turbin (2,5 m³/s) och normal driftnivå är VIN lika med 0,48 m/s.
- Vid partiell drift av nuvarande turbin (1,25 m³/s) och dämmningsgräns i Bovattnet är VIN lika med 0,24 m/s.
- Vid minimitappning är normalhastigheten extremt låg, VrN lika med 0,02 m/s.

Tidiga studieresultat på fingaller som fysiska avledare för fisk (HaV 2013:14) anger att teoretiskt förhåller sig flödesvektorererna VNORMAL (genom gallret) och VSVEP (parallellt längs gallret) i ett 50/50 förhållande vid 45 graders lutning av gallret. Av Havs- och Vattenmyndighetens underlag, framgår att vid gallervinkel lika eller under 30 grader är VSVEP dubbelt så stor som VNORMAL.

Det faktum att gallret även vinklar i förhållande till horisontalen (vinkeln alfa) förändrar inte dess funktion för avledning av fisk. Tvärtom kan effektiv gallerarea ökas något, samtidigt som rensningen underlättas väsentligt. Det är således fråga om ett beta-galler med vinkel max 30 grader i förhållande till inströmningsvinkel i plan, som dessutom har vinklats ca 70 grader i förhållande till horisontalen i syfte att öka gallerarean och underlätta rensning.

Invid gallret installeras flyktöppning/flykträna som leds in i utskovskanalen för ordinarie utskovslucka. Befintlig utskovsränna nyttjas därefter som fallränna för nedströms vandrande fisk. Flyktränan förses med en tröskelnivå kring +93,60 och med fria bredden 0,3–0,6 m. Öppningen förses med falsar för att kunna stängas och regleras med sättvirke. Vid drift av kraftverket bör minst 0,1 m³/s avbördas via fiskavledaren. Flyktöppningen bör även nyttjas primärt för avbördning av minimitappning under perioder då kraftverket ej är i drift.

Flyktöppning och flykträna är tänkt att placeras omedelbart intill beta-gallrets nedströms ände. Flyktöppningen förses med sättreglering för att kunna anpassa flödet mellan föreslagen minimitappning, 0,1 m³/s, och högre tappning vid rensning av gallret. Vid minimiflödet utgör flödesproportionen i flyktöppningen som lägst 3,8 % och är således väl inom de rekommendationer och riktlinjer som förekommer på området.

Bakom flyktöppningen placeras en flykträna som leder flöde till utskovsrännan nedanför luckutskovet. Flyktränan utformas som en vattenrutschkana med rektangulär tvärsnittsprofil. Av Teknisk beskrivning framgår att rännan är tänkt att ledas till utskovsrännan, som sedan ska nyttjas för nedströmsvandrande fisk. Vid närmare kontroll framgår dock att detta inte är fullt möjligt, utan att inverka negativt på avbördningskapaciteten. Av detta skäl föreslås flyktränan förlängas och förläggas ovanpå utskovsrännan, för att mynna intill utskovsrännans avbördningspunkt.

Ålyngelledare

Ålyngelledare installeras över dammen med mynning invid sugrörets utlopp. Utsläppspunkten för ålyngelledaren placeras uppströms höger anslutningsdamm, på god distans från kraftverksintaget, för att begränsa risken för att uppvandrande ålyngel sugts ned i strömningen.

Preliminärt avses en ålyngelledare av rostfritt stål, alternativt kompositmaterial, installeras. Ledaren utformas för att understiga maximal lutning 30 grader.

Bevattning kommer ske med pumpautomatik under drifttiden, alternativt genom självgående pump typ Vädur. Ledaren dimensioneras för ett invändigt mått om ca 300 mm och förses med ett flöde om ca 0,5–1 l/s för att tillse full vattentäckning i hela ledarens bredd och längd.

Ingången till ledaren placeras strax invid fallet för avledarrännan, för att nyttja dess flöde och turbulens för anlockning. Utflödet från turbinen bedöms också göra det extra gynnsamt med en placering på högra sidan av vattendraget, nedströms fiskavledarens mynning.

Från mynningen kommer ledaren förläggas parallellt med intagskanalen, monterad på konsoler längs kanalväggen, för att sedan ledas upp till dammkrönet. Utsläppspunkten placeras på dammens högra sida (sett i strömningsriktningen) till höger om utskovsluckorna. Lokaliseringen är lämplig då den eliminerar risken för att ål "sugs" tillbaka in mot kraftverksintaget.

Substratet i ålyngelledaren anpassas för att passa ett brett spektrum av fiskstorlekar. Tänkt substrat är anpassat för två olika storleksintervall av uppvandrande ål, 0–35 cm, respektive 15–70 cm kroppslängd. En kombination av dessa substrat har tagits fram och är tänkt att vid Stigen Västra ge flexibilitet vid framtida förändringar avseende uppvandrande ål.

Kostnader

Kostnader för föreslagna åtgärder bedöms uppgå till ca 0,6 miljoner kr utifrån jämförbara referensprojekt.

Korttidsreglering

Villkor om förbud mot korttidsreglering har förekommit i modern tillståndsgivning för vattenkraftverk sedan lång tid tillbaka, åtminstone under de senaste 10 åren är det vanligt förekommande med dessa villkor. Detta preciseras oftast i form av följande skrivning i domar med sådana villkor. "Kraftverket ska drivas som strömkraftverk och korttidsreglering får inte förekomma".

Något skäl att ytterligare definiera begreppet brukar inte domstolarna anse föreligger utan såväl verksamhetsutövare som tillsynsmyndigheten vet vad korttidsreglering innebär och kan därmed förhålla sig till ett sådant villkor på ett korrekt sätt.

Om man ändå ska ange en definition så får den enligt sökandenas uppfattning vara att med korttidsreglering avses en reglering i syfte att balansera elproduktionen i sekund-, tim-, dygns- och veckoperspektiv som kan ske antingen med frekvensreglering eller genom produktionsplanering. Detta för att anpassa effekt och produktion till efterfrågan. Såsom begreppet ska förstås inom nu aktuella typer av kraftverk, dvs. småskaliga strömkraftverk, så är det förbud mot korttidsreglering som omfattas av aktuell typ av villkor en begränsning för kraftverksägaren som omöjliggör att med korta intervall starta och stoppa kraftverket för att söka bästa möjliga ersättning för sin produktion. Begränsningen i villkoret medför att kraftverket endast kan köras som ett rent strömkraftverk och då helt är beroende av tillgången på vatten och inte tillåts att styra sin produktion på andra premisser.

Miljöbedömning

Natur- och vattenmiljö

Lillån mynnar i Valboån/Munkedalsälven och ingår i Örekilsälvens vattensystem. Örekilsälven och den nedre delen av Munkedalsälven har egna unika stammar av atlantlax och havsöring. Torpdammen utgör ett vandringshinder för laxfisk i Örekilsälven och i Munkedalsälven utgör vattenfallet strax ovan Arctic Paper Munkedals AB ett naturligt vandringshinder. I systemet finns även ål och havsnejonöga som också är beroende av att kunna vandra mellan älv och hav för att fullfölja sin livscykel. Systemet har i övrigt en rik fisk- och fågelfauna.

Nyckelvattnets regleringsdamm bedöms utgöra ett definitivt vandringshinder för fisk men är eventuellt passerbart för ål. Östra och Stigen Västras kraftverksdammar bedöms båda utgöra definitiva vandringshinder. Lillån är huvudsakligen meandrande och lugnflytande och har en relativt stor sjöandel, men det finns några områden med fallsträckor. Ursprungligen bedöms läget för Nyckelvattnets regleringsdamm varit passerbart för de flesta fiskarter, medan lägena för Stigen Östra och Västra kraftverk ursprungligen varit naturliga vandringshinder enbart passerbara för ål (länsstyrelsen, 2021).

Lillån har elfiskats 1986 och 2020. Abborre, gädda, lake, mört, flodkräfta och signalkräfta har påträffats. Valboån har elfiskats vid flera tillfällen mellan år 1986 och 2020. Vid dessa provfisken har det fångats abborre, gädda, mört, löja, elritsa, lake, flodkräfta, signalkräfta, öring, bäcknejonöga och nejonöga (obestämd) (Sveriges Lantbruksuniversitet, 2021).

Inget provfiske har utförts i Nyckelvattnet, Bovattnet eller Björvattnet. Provfiske med bottensatta nät har utförts i Ellenösjön vid flera tillfällen mellan år 1997 och 2007 och i den nedströms liggande Viksjön år 1988. De arter som fångats i båda sjöarna är abborre, björkna, braxen, gädda, gärs, gös, löja, mört och nors. I Ellenösjön har dessutom ruda, sarv och sutare fångats (Sveriges Lantbruksuniversitet, 2021).

Inga hänsynskrävande arter finns rapporterade inom aktuella påverkansområden (Sveriges Lantbruksuniversitet, 2022).

Kulturmiljö

Stigen Västra kraftverk har ett mycket högt kulturhistoriskt värde med en sammanhållen och välbevarad miljö. Kraftverksbyggnaden har trots vissa förändringar, så som portbyte och byte av taktäckningsmaterial, kvar huvuddelen av den ursprungliga karaktären. Anläggningen i sin helhet förmedlar en tydlig och bred förståelse för det kulturhistoriska sammanhanget där kraftverket utgör en viktig del i bruksorten Stigens historia. På platsen har vattenkraften utnyttjats ända sedan 1600-talet vilket skapar en lång kulturhistorisk kontinuitet.

Dammanläggningen har genomgått vissa förändringar, men både luckor och intagsgaller hanteras manuellt vilket tydliggör den tekniska läsbarheten. Vattenspegeln uppströms ligger i blickfånget från landsvägen mellan Stigen och Färgelanda och är viktig för upplevelsen av helhetsmiljön (länsstyrelsen, 2021).

Risk och sårbarhet

Effekterna av ett förändrat klimat i denna del av Sverige varierar beroende på vilket scenario som betraktas. Generellt bedöms dock frekvens och varaktighet av högflöden komma att öka under vintern på grund av att mindre nederbörd ackumuleras som snö. Detta leder även till en minskad eller utebliven vårflod. Avdunstningen förväntas öka vår, sommar och höst eftersom temperaturen ökar och vegetationsperioden förlängs. Detta gör att mindre mängd nederbörd når vattendragen jämfört med idag (länsstyrelsen, 2012).

Berörda dammar saknar dammsäkerhetsklass och bedöms få obetydliga konsekvenser vid ett dammbrott.

Enligt länsstyrelsens kartverktyg EBH-kartan (länsstyrelsen, 2021) återfinns ett potentiellt förorenat område i form av en avfallsdeponi vid Bovattnets norra ände. Objektet har tilldelats riskklass 3 vilket innebär en måttlig risk för människors hälsa och miljö. Den gamla textilindustrin vid Stigen Mellan kraftverk har tilldelats riskklass 2 vilket innebär en stor risk för människors hälsa och miljö.

Konsekvensanalys

Hydrologi

Med en minskad regleringsamplitud i Nyckelvattnet så minskar potentialen att hålla en statisk vattenföring i kraftverken. Detta innebär att flödet i Lillån i högre utsträckning kommer likna de naturliga flödesvariationerna, även om flödena fortfarande kommer skilja sig från ett naturligt tillstånd.

Den nyttiga regleramplituden för produktion av vattenkraftsel reduceras från den idag praktiserade ca 1 m ned till 0,45 m, genom de villkor som föreslås för verksamheten. Det innebär att den idag möjliga körtiden om 10,4 dygnsenheter (de) reduceras till ca 4,7 de, motsvarande en reduktion om ca 55 %.

Nyckelvattnet kommer dock fortsatt kunna nyttjas vid extrem tillrinning i syfte att dämpa höga flöden nedströms genom särskilda villkor för reglering vid höga flöden.

Dämningsgränsen i Nyckelvattnet (+108,60) föreslås kortvarigt få överskridas upp mot nivån +108,80 i syfte att skydda nedströms liggande anläggningar vid höga flöden.

Natur- och vattenmiljö

Påverkan till följd av planerade åtgärder är av lokal karaktär inom anläggningsområdet.

Vid Stigen Västra kraftverk bedöms det tidigare varit naturliga vandringshinder där bara ål tagit sig förbi. Med planerade åtgärder kommer ål återigen kunna passera både uppströms och nedströms. Sammantaget bidrar planerade miljöförbättrande åtgärder positivt till sjöarnas fiskesamhällen.

Inga hänsynskrävande arter bedöms påverkas av planerade åtgärder.

Kulturmiljö

Stigen Västra kraftverk har ett mycket högt kulturhistoriskt värde enligt länsstyrelsen. Eftersom kraftverket avses behållas och förses med ålyngelledare och fiskavledare bedöms ingreppet i kulturmiljön som obetydligt. Samtliga arbeten inom anläggningsområdet kommer utföras med så små ingrepp i kulturhistoriska lämningar som är tekniskt möjligt men bör planeras i samråd med länsstyrelsen. Planerade åtgärder bedöms ej påverka kulturmiljön i negativ riktning.

Risk och sårbarhet

Den minskade regleringsamplituden i Nyckelvattnet medför att kapaciteten att dämpa högflöden och förstärka lågflöden minskar. Kombinationen av högre flöden i ett förändrat klimat och minskad regleringsamplitud kan således innebära högre risker för högflöden i framtiden.

De misstänkt förorenade områdena, avfallsdeponin vid Bovattnets norra ände och den gamla textilindustrin vid Mellersta Stigens kraftverk, bedöms inte påverkas av planerade åtgärder då de ligger på behörigt avstånd från verksamhetsområdena. Om

misstänkta föroreningar ändå påträffas i samband med åtgärderna ska arbetet omedelbart avbrytas och Dalslands Miljö och Energiförbund kontaktas.

Uppföljning

Ett kontrollprogram bör upprättas för miljöuppföljning av anläggningsåtgärder och löpande drift av verksamheten. Detta ska upprättas i samråd med tillsynsmyndigheten och godkännas av densamma innan arbeten påbörjas.

Kontrollprogrammet bör exempelvis inriktas på uppföljning av följande faktorer:

- Temporära miljöstörningar under anläggningsskedet av grumling, buller m.m.
- Hydrologisk utvärdering av reglering och tappning genom utskov/fiskväg/flyktöppningar.
- Ålyngelledarnas funktion.

Sammanfattning

Ägaren ämnar miljöanpassa verksamheten genom att förbättra konnektiviteten och miljöanpassa flödena. Stigen Västra kraftverksdamm kommer förses med ålyngelledare och flyktrännor för nedströms vandrande fisk. Läget för kraftverket bedöms ursprungligen endast varit passerbart för ål. Genom åtgärderna uppnås fria vandringsvägar för ål även till de övre delarna av vattensystemet och övriga fiskarter kommer kunna passera kraftverket nedströms. Därmed sker en stor förbättring av konnektiviteten för berörda vattenförekomster, vilket öppnar upp för den ekologiska statusen att klassas som god.

Genomförd samverkan

Samverkan med Länsstyrelsen i Västra Götalands län har bedrivits under om en period av ca ett års tid. De första kontakterna mellan kraftverksägare och länsstyrelsen kopplade till kraftverk och dammar i Stigen genomfördes under hösten 2020. Därefter har möten på plats genomförts i olika skeden av samverkan, från initiala möten inför länsstyrelsens framtagande av nulägesbeskrivningen fram till de möten som handlade om val av lösning vid respektive anläggning. De sistnämnda

mötena genomfördes i början av december år 2021. Därefter fattade länsstyrelsen beslut om att avsluta samverkan.

Miljökvalitetsnormer (från miljöbedömningen)

Berörda vattenförekomster och statusklassificering

Verksamheten påverkar i huvudsak följande vattenförekomster.

Namn	Id	Ekologisk status	MKN	Motiv till klassning	Underlag
Lillån	WA92019413	Måttlig	God 2033	Dålig konnektivitet, fisk måttlig, näringspåverkan, fysisk påverkan av vandringshinder, erosionskydd, muddring och rensning.	Bedömningsgrunder/ Expertbedömning
Nyckelvattnet	WA50269542	Måttlig	God 2033	Dålig konnektivitet och fisk måttlig.	Expertbedömning

Lillån

Vattenförekomsten uppnår inte god kemisk status. Påverkan består av kvicksilverföreningar och bromerade difenyleter.

Ekologisk status i Lillån är till del klassificerad genom bedömningsgrunder (morfologiskt tillstånd). Expertbedömning har även skett beträffande fisk och konnektivitet. Hydromorfologiska bedömningsgrunder ska endast ses som ”säkra” tecken på sänkt biologisk status om de visar på dålig eller otillfredsställande status. Konnektivitet klassas i detta fall som dålig och expertbedömningen får därför anses som säker för parametern. Processen är således korrekt utförd mot bakgrund av vägledning på området, då bedömningsgrunder även styrker måttlig ekologisk status (VISS, 2021).

Viktigt att beakta är dock att lägena för Stigen Östra- och Västra kraftverk bedömts utgöra naturliga vandringshinder för alla fiskarter utom ål. De naturliga förutsättningarna för konnektivitet har alltså varit begränsade men försämrats ytterligare på grund av vattenkraftanläggningarna (länsstyrelsen, 2021).

Nyckelvattnet

Vattenförekomsten uppnår inte god kemisk status. Påverkan består av kvicksilverföreningar och bromerade difenyleter.

Ekologisk status i Nyckelvattnet är klassificerad genom expertbedömning. Konnektiviteten pekar mot dålig ekologisk status, men denna höjs till måttlig genom expertbedömning av fisk, då denna parameter klassas som måttlig. Processen är i detta fall korrekt utförd mot bakgrund av vägledning på området, men underlaget är bristfälligt (VISS, 2021).

Berörda kvalitetsfaktorer

Aktuell vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel i Lillån påverkar primärt biologiska och hydromorfologiska kvalitetsfaktorer. Statusklassificering av de kvalitetsfaktorer som bedöms kunna påverkas aktuell verksamhet redovisas nedan.

Vattenförekomst	Ekol. Status	Fisk	Konnektivitet	Hydrologisk regim				Morfologiskt tillstånd
				Spec. flödesenergi	Volymavvikelse	Flödets förändringstakt	Vattenståndets förändringstakt	
Lillån	Måttlig	Måttlig	Dålig	Otillfredsställande	Ej klassad	Ej klassad	Ej klassad	Otillfredsställande

Redovisning av statusklassificering för relevanta kvalitetsfaktorer med underliggande parametertrar i berörda vattenförekomster (vattendrag) (VISS, 2021).

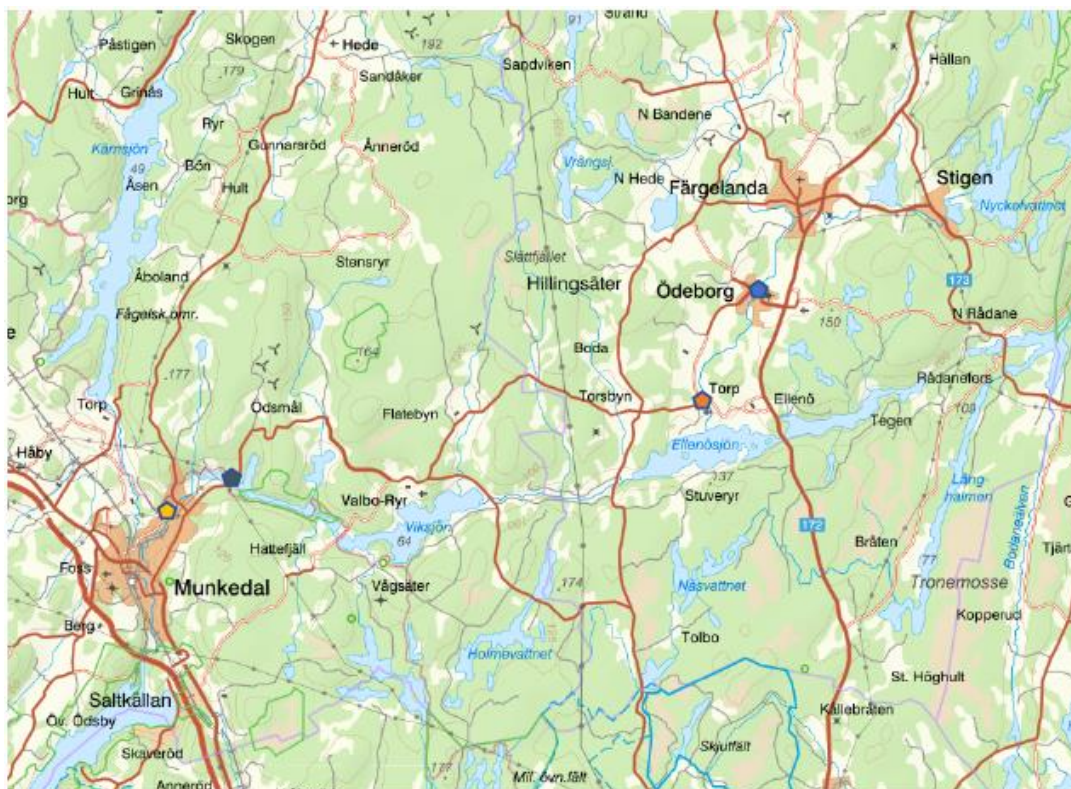
Vattenförekomst	Ekol. Status	Fisk	Konnektivitet	Hydrologisk regim			Morfologiskt tillstånd
				Vattenståndsvariation	Vattenståndsvariation	Vattenståndets förändringstakt	
Nyckelvattnet	Måttlig	Måttlig	Dålig	Ej klassad	Ej klassad	Ej klassat	Hög

Redovisning av statusklassificering för relevanta kvalitetsfaktorer med underliggande parametrar i berörda vattenförekomster (sjöar) (VISS, 2021).

Kvalitetsfaktorn konnektivitet klassas som dålig eftersom fiskar och andra vattenlevande djur inte kan vandra naturligt i vattensystemet. Utöver Nyckelvattnets regleringsdamm, Stigen Östra- och Västra kraftverksdammar finns ytterligare fyra definitiva vandringshinder innan Valboån når havet via Munkedalsälven och Örekilsälven.

För miljökvalitetsfaktorn hydrologisk regim är endast parametern specifik flödesenergi klassad, och den får stå till grund för statusen. Specifik flödesenergi bedöms till otillfredsställande status, eftersom stora delar av växter och djurs naturliga livsmiljöer har försvunnit på grund av mänskliga verksamheter. Mer än 35 procent men högst 75 procent av ytvattenförekomstens specifika flödesenergi avviker från referensförhållandet. Människan har rätat ut och kanaliserat slingrande vattendrag exempelvis vid markavvattning.

Det morfologiska tillståndet klassas som otillfredsställande. Utslagsgivande är parametrarna vattendragfårans form, vattendragfårans kanter, vattendragets närområde och svämplanets strukturer och funktion i vattendrag, av vilka de två förstnämnda innehar otillfredsställande status och de två senare måttlig status. Grunden till detta är att det saknas naturliga livsmiljöer för djur och växter till följd av mänsklig påverkan som kanalisering, rensning, muddring, anlagda ytor och aktivt brukad mark (VISS, 2021).

Övriga vandringshinder i Munkedalsälven-Valboån nedströms Stigen Västra kraftverk.

Vandringshinder	Kommentar	Markering i Figur 9
<i>Odeborgs kraftverk</i>	Eventuellt passerbart för ål	
<i>Ellenö kraftverk</i>	Definitivt vandringshinder	
<i>Kaserna regleringsdamm</i>	Eventuellt passerbart för ål	
<i>Vattenfallet ovan Arctic paper</i>	Naturligt vandringshinder, passerbart för ål	

Vandringshinder nedströms Stigens Västra kraftverk (länsstyrelsen, 2021)

Gällande miljökvalitetsnorm

Lillån

Nu gällande miljökvalitetsnorm för vattenförekomsten ”Lillån” (WA92019413) anger att god ekologisk status ska nås till år 2033. Vattenförekomsten är klassad till måttlig ekologisk status. Kvalitetsfaktorerna näringsämnen och fisk är utslagsgivande för bedömningen. Fisk klassas som måttlig status eftersom fiskens

vandringsmöjligheter är negativt påverkade. Bedömningen av eventuella övergödningsproblem är osäker då det saknas data för att bekräfta påverkansanalysen.

Nyckelvattnet

Nu gällande miljökvalitetsnorm för vattenförekomsten ”Nyckelvattnet” (WA50269542) anger att god ekologisk status ska nås till 2033. Vattenförekomsten är klassad till måttlig ekologisk status. Kvalitetsfaktorn fisk är utslagsgivande för bedömningen. Fisk klassas som måttlig status eftersom fiskens vandringsmöjligheter är negativt påverkade (VISS, 2021).

Vattenmyndighetens åtgärdsförslag (relaterat vattenkraft)

I VISS föreslås konnektivitetsåtgärden ”Möjliggöra upp- och nedströmspassage - Lillån, Nyckelvattnets regleringsdamm, Stigen Östra kraftverksdamm, Stigen Mellersta kraftverksdamm och Stigen Västra kraftverksdamm”.

Lillån

Ekologisk status är måttlig idag. Möjliggörande av upp- och nedströms passage vid Nyckelvattnets regleringsdamm, Stigen Östra-, Mellersta- och Västra kraftverk föreslås. Åtgärder för att återskapa eller förbättra hydrologisk regim föreslås också.

Nyckelvattnet

Ekologisk status är måttlig idag. Möjliggörande av upp- och nedströms passage vid Nyckelvattnets regleringsdamm och Stigen Mellersta kraftverksdamm föreslås. Inga åtgärder är föreslagna relaterade till hydrologisk regim (VISS, 2021).

Konsekvensanalys

Biologiska kvalitetsfaktorer

Tack vare ett kontinuerligt vattenflöde i fiskvägen förbi Nyckelvattnets regleringsdamm kommer bottenfaunan få utökade möjligheter att röra sig mellan Bovattnet och Nyckelvattnet. Fiskvägens naturlika bottenförhållanden kommer även kunna utgöra en god livsmiljö för bottenfaunan.

Kvalitetsfaktorn fisk är utslagsgivande för bedömningen av ekologisk status i vattenförekomsten. Kvalitetsfaktorn fisk är bedömd till måttlig status av Vattenmyndigheten eftersom fisken inte kan vandra naturligt i systemet på grund av vandringshinder (VISS, 2021). De föreslagna miljöförbättrande åtgärderna möjliggör för fiskar att förflytta sig mellan Bovattnet och Nyckelvattnet, och ål kommer kunna förflytta sig inom hela Lillån.

Hydromorfologiska kvalitetsfaktorer

Planerade åtgärder innebär en minskad påverkan av vandringshinder och bidrar till en förbättrad status vad gäller konnektiviteten i vattensystemet. Detta ligger i linje med Vattenmyndighetens förslag om att möjliggöra upp- och nedströmspassage vid rubricerade anläggningar (VISS, 2021).

Åtgärderna ligger även i linje med länsstyrelsens analys av åtgärdsbehov om att hänsyn ska tas till de naturliga förutsättningarna vid konnektivetsförbättrande åtgärder. Lägen som naturligt endast varit passerbara för ål kommer även efter åtgärd endast vara passerbara för ål (länsstyrelsen, 2021).

Kvalitetsfaktorn hydrologisk regim i vattendrag med dess underliggande parametertrar påverkas inte i högre utsträckning av planerade åtgärder, se resonemang nedan.

Vad gäller kvalitetsfaktorn hydrologisk regim - specifik flödesenergi finns viss påverkan av indämning idag och denna kvarstår. Den aktuella strömsträckan vid Nyckelvattnets regleringsdamm påverkas dock i positiv riktning genom viss återställning av bottensubstrat (biotopvård) och minimitappning via fiskväg/spillfåra.

Kvalitetsfaktorn hydrologisk regim - volymsavvikelse förbättras då regleringsamplituden mer än halveras i Nyckelvattnet och reglervolymer reduceras med ca 55 procent (ännu mer om jämförelsen utgår från tillståndsgiven reglering).

En minimitappning i nivå med den oreglerade medellågvattenföringen föreslås i ansökan, att släppas från Nyckelvattnet via kraftverken. Flödes- och vattenståndsförhållandena i Lillån kommer därmed bli mer naturliga, med begränsad påverkan av vattenreglering, särskilt då tappningsändringar från Nyckelvattnet förväntas ge relativt långsam effekt i vattendraget nedströms. Detta ligger i linje med Vattenmyndighetens förslag om förbättrad hydrologisk regim i vattenförekomsten (VISS, 2021).

Åtgärderna ligger även i linje med länsstyrelsens analys av åtgärdsbehov om att regleringsamplituden behöver anpassas för att vara förenlig med miljökvalitetsnormerna (länsstyrelsen, 2021).

Av samma resonemang som ovan så kommer parametrarna hydrologisk regim - flödets förändringstakt och hydrologisk regim - vattenståndets förändringstakt mer likna det naturliga tillståndet efter åtgärd.

Vattendragets morfologiska tillstånd förbättras endast i det avseende att fiskvägen som anläggs förbi Nyckelvattnets regleringsdamm byggs upp med natursten och får en naturlig karaktär.

Ekologisk status

Vattenförekomstens ekologiska status är klassad som måttlig (VISS, 2021), den utslagsgivande kvalitetsfaktorn fisk hindrar vattenförekomsten från att uppnå god ekologisk status. Det är i sin tur den hydromorfologiska kvalitetsfaktorn konnektivitet som till stor del ligger till grund för detta, då fisk hindras att vandra inom och genom vattenförekomsten på grund av bristande vandringshinder. Därför har länsstyrelsen föreslagit att möjliggöra upp- och nedströms fiskpassage vid de två berörda kraftverken samt Nyckelvattnets regleringsdamm. Föreslagna åtgärder riktar in sig på att åtgärda konnektivitetsproblem. Då fisk som inte varit begränsade redan under referensförhållandet kommer kunna passera vandringshindren i

vattenförekomsten bedöms åtgärderna vara nödvändiga för att vattenförekomsten uppnår god ekologisk status.

Sammanfattning

Sökandenas uppfattning är att nu föreslagna åtgärder, anpassningar och villkor medför att kraftverket inte kan anses vara i strid med gällande miljökvalitetsnormer. Vidare är det sökandenas bedömning att aktuella åtgärder, anpassningar och villkor medför att möjligheterna att uppnå god ekologisk status i aktuellt vattendrag ökar. Därmed så anser sökandena att nu aktuell ansökan om omprövning är i linje med aktuella miljökvalitetsnormer.

Ersättning för skada

Sökandenas uppfattning är att ingen av de aktuella åtgärderna som avses vidtas vid Stigen Västra kraftverk kommer att leda till en situation där ersättning för skada kan uppstå för potentiellt berörda. Kraftverket kommer i mångt och mycket att fortsätta med sin verksamhet på samma sätt som tidigare. Den flyktväg och ålyngelledare som avses anläggas kommer inte medföra att så mycket vatten spills att det bör kunna påverka boenden eller andra verksamheter nedströms kraftverket.

Arbetstid m.m.

Sökandenas bedömning är att åtgärderna vid Stigen Västra kraftverk bör genomföras samtidigt som miljöanpassningar genomförs vid kraftverken vid Stigen Östra och Nyckelvattnets regleringsdamm. Detta för att minska påverkan i Lillån som helhet. Arbetena behöver inför genomförande detaljprojekteras och vidare måste genomförande ske vid tider på året då det medför minsta möjliga påverkan vilket normalt är perioden maj till augusti varje år. En arbetstid om fem år är därför nödvändig för att tid ska finnas att hitta ett lämpligt datum för när arbetena kan genomföras samordnat.

INKOMNA YTTRANDEN

Havs- och vattenmyndigheten, Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap och **Naturvårdsverket** har avstått från att yttra sig.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, har såsom länsstyrelsen slutligen angett sin talan, tillstyrkt ansökan förutsatt att domstolen finner att sökandena har rättigheter för sin anläggning och drift som är att likställa med ett tillstånd.

Villkor

Länsstyrelsen har, såsom länsstyrelsen slutligen angett sin talan, tillstyrkt sökandenas villkorsförslag 1–6, 7 a och c, 8–12 samt 14 och 15. Länsstyrelsen tillstyrker även villkor 7 b och d och 13 med följande förslag på utformning och precisering.

7. b) Nivån på vattenytan uppströms och nedströms vattenkraftverket ska mätas varje minut. Flödet genom turbinen, samt genom flyktöppning för fisk, ska beräknas varje minut.
 - d) De uppgifter som behövs för att visa att föreskrivna villkor efterlevs ska arkiveras i minst 12 år. Uppgifterna ska ha en detaljeringsgrad som gör det möjligt att utläsa uppgifterna på åtminstone minutbasis.
13. En provtagningsplan ska upprättas i samråd med tillsynsmyndigheten. Om sediment berörs ska de provtas med avseende på för området relevanta organiska och oorganiska föroreningar innan eventuella arbeten i sediment utförs. Länsstyrelsen ska underrättas när arbetena är slutförda. En slutrapport ska lämnas in till länsstyrelsen senast tre månader efter att arbetena har slutförts om provtagning visar att sedimenten är förorenade. Slutrapporten ska innehålla en redovisning av genomförda åtgärder och utförd kontroll. Slutrapporten ska även omfatta hantering och omhändertagande av förorenade massor (klassificering, mängder, transportör, mottagningsanläggning och mottagningskvitton) samt eventuella avvikelser.

Begäran om ytterligare kompletteringar

Länsstyrelsen anser att följande kompletteringar behövs

En utförlig beskrivning av om befintligt tillstånd för verksamhet som bedrivits på Stigen Västra.

- Detaljerade uppgifter om när anläggningen uppfördes.
- Mer detaljerade uppgifter om hur anläggningen är konstruerad idag och hur den har varit konstruerad historiskt samt om när ombyggnationer och andra ingrepp skett.
- En detaljerad beskrivning av anläggningens tekniska förändringar och förändringar i anläggningens syfte över tid, innefattande förändringar av turbinens drift och slukförmåga.
- Uppgifter om hur inverkan på vattenförhållandena har sett ut sedan anläggningen uppfördes avseende dammspegelns utbredning och om den har förändrats över tid, vilken aktiv reglering som bedrivs och har bedrivits, vilken dämmnings- respektive sänkingsgräns som har tillämpats och hur det har sett ut med tappade flöden nedströms samt uppgifter om dammens avbördningskapacitet.

Tillstånd till verksamheten

För att Stigen Västra ska kunna omprövas behöver den omfattas av den häradsdom som redovisas i ansökan alternativt att aktuell anläggning och verksamhet har urminnes hävd och är i allt väsentligt oförändrade sedan 1882 eller tidigare.

Stigen Västra anlades runt år 1912. Sökandena har åberopat Valbo häradsrättsdom från år 1909 som stöd för att verksamheten vid Stigen Västra har tillstånd.

Domstolen har begärt in kompletterande uppgifter om domen. Länsstyrelsen bedömer att det även efter den lämnade kompletteringen är oklart om domen avser Stigen Västra eller Nyckelvattnets regleringsdamm, Stigen Östra eller Stigen Mellan. Det är alltså oklart om Stigen Västra kan åberopa den aktuella domen till stöd för sin verksamhet.

För att kunna åberopa urminnes hävd med stöd av 5 a § MP behöver dagens anläggning, vattenverksamhet och drift vara i linje med den anläggning och verksamhet som historiskt har bedrivits på platsen.

Länsstyrelsen bedömer att de uppgifter som har lämnats i ansökan och dess bilagor om anläggningens och verksamhetens historiska påverkan på vattenförhållandena är mycket översiktliga.

För länsstyrelsen är det sammantaget oklart om verksamhetens funktion, inverkan på vattenförhållandena och om anläggningens anordningar idag i allt väsentligt är de samma som vid verksamhetens uppförande. Frågan är om sökandena har visat hur anläggningen historiskt har drivits och om det har uppstått urminnes hävd gällande driften av anläggningen.

Länsstyrelsens fokus i samverkan har varit att sammanställa en nulägesbeskrivning av Örekilsälvens avrinningsområde och att analysera behov av miljöanpassningar och att ge förslag på miljöanpassningar utifrån de krav som ställs i miljöbalken, särskilt med avseende på MKN och krav på bästa möjliga teknik. Länsstyrelsen har samtidigt under samverkansprocessen varit tydlig med att det är viktigt att verksamhetsutövarna med ombud själva tar ställning till vilken typ av prövning som är aktuell i det enskilda fallet. Länsstyrelsen har överlämnat ett informationsblad till ombudet för Stigen Västra i den inledande delen av samverkan där länsstyrelsen poängterar vikten av att ta ställning till om det är prövning eller omprövning som är aktuellt för anläggningen samt vilka konsekvenserna kan bli om en anläggning saknar tillstånd att ompröva.

Mot denna bakgrund anser länsstyrelsen att det är oklart om det finns tillstånd till samtliga delar av Stigen Västra kraftverks vattenverksamhet. För att kunna veta om ansökan är rätt avgränsad anser länsstyrelsen att den behöver kompletteras med en utförligare utredning, i enlighet med länsstyrelsens önskemål om komplettering ovan.

Eventuella föroreningar i mark och sediment

I miljöbedömningen framkommer det att det finns ett potentiellt förorenat område vid Bovattnets norra ände och att det har bedrivits textilindustri vid Stigen Mellerstas kraftverk. I kompletteringen framkommer av en handling om områdets historik att ett färgeri har legat vid Stigen Västra. I ansökan visas på sidan 20 i figur 12 i Miljöbedömningen en karta från länsstyrelsens kartverktyg EBH-stödet över misstänkta förorenade områden. Där syns en avfallsdeponi med riskklass 3 vid Bovattnets norra ände. En textilindustri med riskklass 2 syns vid Stigen Mellan kraftverk. Och på ett område i närheten av Västra Stigen anges "KM" vilket symboliserar ett tidigare förorenat område som har sanerats för känslig markanvändning.

Länsstyrelsen bedömer att informationen i EBH-stödet sammantagen med kunskapen om föroreningar som normalt härrör från de verksamheter som har bedrivits på platsen, innebär att det går att misstänka att det finns föroreningar i marken vid vattenkraftverket och i sedimenten i vattendraget.

Åtgärdernas påverkan på natur- och kulturmiljön

Länsstyrelsen bedömer att de föreslagna åtgärderna för nedströmsvandring, åluppvandring och förbud för korttidsreglering, samt om minimitappningen säkerställs i fiskvägarna, så ska detta vara tillräckligt för att verksamheten inte ska utgöra något äventyrande av möjligheten att nå MKN i vattenförekomsten Lillån (WA92019413). Åtgärderna uppfyller de förslag på möjliga åtgärder som föreslås i VISS.

Länsstyrelsen bedömer vidare att de ansökta åtgärderna i huvudsak är i överensstämmelse med de förslag på miljöanpassningar som länsstyrelsen har lämnat i samverkansprocessen för den nationella planen för moderna miljövillkor för vattenkraften. Åtgärderna bidrar till en ökad konnektivitet i Lillån. Den ekologiska statusen i vattendraget kommer med största sannolikhet att förbättras förutsatt att korttidsreglering inte sker och att fiskvägarna blir funktionella.

Förslag på justerade och nya villkor

Nedan följer länsstyrelsen motivering till vissa av villkoren.

Villkor 6 – Uppströmsvandring av ål

Sökandena uppger att passage för uppvandrande ål utformas för ål med en kroppslängd inom intervallet 0–70 cm. Länsstyrelsen bedömer att det förslag på anordning för uppströmsvandrande ål som redovisas i ansökan och komplettering är förenligt med den bedömning som fiskesakkunnig vid länsstyrelsen gjorde under samverkan.

Enligt länsstyrelsens uppfattning behöver det närmare regleras vilket storleksintervall som anordningen för åluppvandring utformas för och vilken tid vandringsvägen ska vara öppen. Det slutliga utförande ska göras i samråd med fiskesakkunnig och godkännas av tillsynsmyndigheten.

Länsstyrelsens bedömning är att med nuvarande kunskap bör anordningen för åluppvandring vara i drift och förses med vatten minst under perioden den 1 maj – den 15 oktober. Aktiv ålvandring sker även innan och efter denna period. Ett förändrat klimat och/eller ny kunskap om lämplig tid för ålvandring kan leda till att tiden för när anordningen för ålvandring behöver vara i drift kan ändras. Detta kan i sin tur innebära att länsstyrelsen kan göra en annan bedömning av när ålyngelledaren ska vara i drift redan före översynen av villkor och andra bestämmelser som ska göras senast om 40 år. Länsstyrelsen anser därför att delegation ska ges att vid behov besluta om justerad tid för när anordning för uppvandrande ål ska vara i drift.

Villkor 7 – Uppföljning av verksamheten

Utöver mätning av vattennivå med fasta pglar behöver det även finnas anordningar som gör det möjligt att kontinuerligt mäta och följa upp vattennivåer uppströms och nedströms anläggningen samt flöden genom turbin och flödet som släpps förbi anläggningen. Kontinuerlig kontroll av vattennivåer kan utföras med hjälp av elektroniska mätutrustning. Länsstyrelsen bedömer att kontinuerlig kontroll av

vattennivåer och flöden med elektroniska mätutrustning är etablerad teknik som är rimlig att installera även i mindre kraftverk. Denna uppföljning innebär avsevärt bättre möjligheter för verksamhetsutövaren att utföra sin egenkontroll av verksamheten och dess miljöeffekter jämfört med att enbart ha en fast pegelskala installerad vid dammen.

Ett uteblivet flöde eller stora fluktuationer i vattenflödet kan få stora negativa konsekvenser på miljön, även om det endast sker under en kort period. Magasinet i Stigen Västra är av mindre volym och vid förändrade flöden kan vattennivån variera med en hastig förändringstakt, vilket sökandena själva påtalar i kompletteringen. Med dagens moderna teknik är det därför rimligt att läsa av och dokumentera vattennivåer och flöden minst en gång per minut.

Flödesuppgifter som redovisar om minimitappningen och övriga vattenhushållningsbestämmelser följs inklusive avledningen till turbinen/turbinerna ska sparas i minst 12 år. Vid karakterisering av den hydrologiska regimen i ett vattendrag behövs ett omfattande dataunderlag som beskriver hur vattenföringen varierar över tid. För att beskriva variationen mellan torra och blöta år krävs tidsserier på flera år. För att erhålla en god kvalitet för hydrologiska tidsserier behövs minst 12 års uppmätta/rekonstruerade tidsserier över vattenstånd och/eller vattenföring som baseras på uppmätta avbördningssamband, (Se HAV, ”Statusklassificering av hydrologisk regim”).

Uppgifterna ska vara högupplösta för att möjliggöra uppföljning av incidenter men även för att historiskt kunna följa hur flödet har varierat. Länsstyrelsen anser därför att uppgifterna ska lagras åtminstone på minutbasis. Avlästa och/eller beräknade nivåer och flöden ska dokumenteras och sparas för att finnas tillgängliga för den egna verksamheten och när till exempel tillsynsmyndigheten så efterfrågar. Även data som eventuellt skickas till nationell datavärd ska kunna visas när tillsynsmyndigheten begär det. För att minska datamängden som ska sparas kan registrerade minutvärden beräknas om till medelvärde per kvart.

Villkor 8 – Reglering

Risken för olägenheter för djur och livsmiljöer är stor om korttidsreglering av vattnet i Lillån utförs. För att säkerställa att den hydrologisk regimen inte försämrar eller äventyrar MKN behöver vattenhushållningsbestämmelserna leda till minimal påverkan på den naturliga flödesdynamiken.

Korttidsreglering innebär att vattenreglering momentant avviker kraftigt från den naturliga avbördningen (se HAV, ”Generellt om passagelösningar – Vägledning för fisk- och faunapassager – Arbete i vatten och energiproduktion – Havs- och vattenmyndigheten”). Länsstyrelsen anser därför att korttidsreglering inte bara har att göra med produktion efter efterfrågan på el, utan att den omfattar all typ av reglering som momentant avviker kraftigt från den naturliga avbördningen.

Det finns en risk för att den i ansökan föreslagna amplituden kommer att möjliggöra korttidsreglering i den bemärkelsen att kraftverket drivs intermittent. En intermittent drift kan göras exempelvis i syfte att öka elproduktionen vid låg tillrinning genom att växelsvis magasinera och släppa vatten inom tillåten regleringsamplitud. Länsstyrelsen bedömer att den angivna amplituden inte är nödvändig vid drift.

För att uppfylla kravet i 5 kap. 4 § andra stycket miljöbalken behöver det säkerställas att MKN avseende hydrologisk regim inte försämras eller äventyras. Därför bedömer länsstyrelsen att det behöver regleras i villkor att korttidsreglering inte får ske och att kraftverket ska drivas som ett strömkraftverk.

Villkor 9 – Avsänkning av dammen

Ett tillfälligt minskat vattenflöde kan få stora negativa konsekvenser på miljön.

Arbeten i vatten ska styras så att den negativa miljöpåverkan minimeras.

Länsstyrelsen önskar därför att sökandena informerar om planerade avsänkningar vid tillfälliga reparations- och underhållsåtgärder vid dammen under sänkingsgränsen i god tid före åtgärd till länsstyrelsen.

Efter åtgärd ska hälften av tillrinningen släppas förbi anläggningen för att minimera den negativa påverkan som uppstår till följd av det minskade flöde som sker i vattendraget nedströms vattenkraftverket.

Villkor 10 – Grumling

Rinnande vatten såsom åar, bäckar och diken utgör känsliga och värdefulla biotoper för en mängd organismer. Arbetsföretaget måste därför förhindra att organismer vid och nedströms åtgärden tar skada till följd av vattenbrist, grumling eller sedimentation som orsakats av arbeten i vatten. För att säkerställa att miljön inte skadas när åtgärderna vidtas vid Stigen Västra bedömer länsstyrelsen att tillståndet behöver förenas med försiktighetsåtgärder gällande grumling. Vid behov ska siltgardiner användas som skydd mot grumling av vattendraget.

Länsstyrelsen bedömer att arbeten i vatten kan störa djur- och växtlivet. Arbeten i vatten ska därför inte utföras under perioden från den 1 april till den 15 juli och övrig tid utföras vid lågvattenföring, för att bland annat undvika skadlig påverkan på fiskeintresset.

Villkor 13 – Förorenade sediment

Vid Stigen Västra kraftverk finns risk att sediment är förorenade bland annat från textilindustrin som bedrevs uppströms kraftverket, då denna verksamhet har haft direktutsläpp av processavloppsvatten från bl.a. färgning och blekning direkt till Lillån.

Rinnande vatten såsom åar, bäckar och diken utgör känsliga och värdefulla biotoper för en mängd organismer. Arbetsföretaget måste därför förhindra att organismer vid och nedströms åtgärden tar skada till följd av grumling, sedimentation eller spridning av föroreningar som kan orsakas av föreslagna åtgärder.

Arbete i sediment kommer att utföras vid installation av fingaller och eventuellt vid stödkonstruktion för ålyngelledaren. Provtagning behöver göras för att det ska säkerställas att föroreningar inte sprids i samband med att åtgärderna vidtas.

Sökandena har gått med på att sedimenten ska provtas, vilket är positivt. För Länsstyrelsen är det även av vikt att de misstänkt förorenade sedimenten provtas på representativa punkter och avseende representativa ämnen. För att säkerställa detta bedömer länsstyrelsen att en provtagningsplan ska tas fram i samråd med länsstyrelsen.

Provtagningsplanen ska utgå från den verksamhet som har bedrivits på platsen, planerade arbeten och sedimentationsförhållanden på platsen så att provtagning sker i relevanta punkter, djup och på relevanta ämnen. Efter provtagningen bedöms om och i så fall vilka skyddsåtgärder som behöver vidtas för att minska risken för att föroreningar sprids vid planerade arbeten. Sediment kan behöva tas bort och hanteras på ett miljömässigt adekvat sätt om de visar sig vara förorenade. Länsstyrelsen vill poängtera att om föroreningar påträffas i sedimenten vid provtagning så finns det ett lagkrav på att arbetet behöver stoppas och att en anmälan enligt 28 § förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (FMH) ska göras till tillsynsmyndigheten. Vid påträffande av förorening ska tillsynsmyndigheten även genast underrättas enligt 10 kap. 11 § miljöbalken. Detta krav på förfarande behöver framgå tydligt i domen.

Länsstyrelsen behöver kunna följa upp att miljökontroll samt hantering av massor och material har skett på ett miljömässigt godtagbart sätt. Länsstyrelsen anser därför att det är motiverat att sökanden lämnar in en underrättelse om genomförda åtgärder. Länsstyrelsen vill därför även ha en slutrapport för det fall det har förekommit hantering av massor med föroreningar i samband med miljöanpassningarna.

Villkor 11, 12 och 14

Dessa villkor ska säkerställa att förebyggande åtgärder vidtas för att så långt som det är möjligt minska miljöriskerna vid installation av de sökta anordningarna och vid drift av kraftverket.

I fråga om drivmedel bedömer länsstyrelsen att behållare ska förvaras inlåsta. Cisterner ska ha utrustning som förhindrar spill och läckage till omgivningen. Vidare behöver hydrauloljor vara miljöanpassade i enlighet med svensk standard SS 15 54 34 respektive SS 15 54 70 samt av RISE bedömts uppfylla kraven i respektive standard.

Då arbeten sker i och i anslutning till vattenområdet bedömer länsstyrelsen att försiktighetsåtgärder behöver vidtas för att undvika körskador i och i anslutning till vattendraget.

Kammarkollegiet

Kammarkollegiet har yrkat att mark- och miljödomstolen ska avvisa ansökan.

Grunder

Förutsättningar för omprövning

Aktuellt mål är ett ansökningsmål enligt miljöbalken, inte ett stämningsmål. Vad sökanden yrkat om att prövningsmyndigheten ska fastställa bland annat angivna dämning- respektive sänkingsgränser är inte möjligt att pröva inom ramen för det aktuella målet.

En förutsättning för att omprövning ska kunna ske är att det finns något att ompröva. För omprövning krävs således att det finns ett tillstånd eller en äldre rättighet som motsvarar ett tillstånd. Rättskraft gäller endast avseende de frågor som har prövats.

I de fall det inte finns något tillstånd eller motsvarande för den verksamhet som är anmäld till den nationella planen för moderna miljövillkor för vattenkraften (NAP) finns därmed inget att ompröva. Vid sådana förhållanden krävs tillståndsprövning av hela verksamheten.

Om verksamhetsutövaren kan visa att del av verksamheten, exempelvis dämning, sker med stöd av en äldre rättighet kan det bli fråga om omprövning för att fastställa

”moderna miljövillkor” enbart för dämningen och tillståndsprövning för verksamheten i övrigt.

Dom från häradsrätten

Sökandena har som huvudsaklig grund för yrkad omprövning för nu aktuella vattenverksamheter åberopat en häradsdom från 1909. Det framgår dock inte exakt vad ansökan omfattade, inte heller vem som dömde. Kammarkollegiet uppfattar det i målet vara ostridigt att det inte går att fastställa vilken damm eller dämning som skulle inneha rättskraft med stöd av åberopad häradsdom. Kammarkollegiet uppfattar dock sökandena som att häradsdomen från 1909 i vilket fall inte bör avse de vattenverksamheter som sökandena i detta mål yrkat ska vara föremål för omprövning. Kammarkollegiet anser redan mot denna bakgrund att sökandena inte uppfyllt sin bevisbörda med avseende på eventuell rättskraft av äldre rättighet i form av åberopad häradsdom för den nuvarande dämmande verksamheten vid Stigen Västra.

Kammarkollegiet delar vidare inte sökandenas uppfattning att åberopad häradsdom kan läsas som en fullständig rätt att reglera vattnet i Lillån och vid Stigen Västra uppföra kraftverk. Åberopad häradsdom tar utifrån vad kollegiet kan utläsa överhuvudtaget inte upp frågan om kraftverk, varken i någon bredare bemärkelse eller i det avseende som enligt kollegiet är relevant för rättskraftsfrågan, innebärande avledande av vatten genom turbin för elkraftsproduktion.

Varken i nämnda avskrifter eller någon annanstans i prövningsunderlaget söks eller meddelas tillstånd till uppförande av Stigen Västra vattenkraftverk med tillhörande anläggningsdelar och tillstånd till avledning av vatten till turbindrift för elproduktion. Enligt avskrift medges sökandebolaget rätt att bibehålla en dammbyggnad över Lillån samt att påbygga dammen till en ytterligare höjd av 75 cm ner till 60 cm under den i målet begagnade fixpunkten. Vidare föreskrivs ett latent villkor angående ålledare i dammen samt, för att i framtiden möjliggöra sådan, ska i dammen anordnas ”en trumma av sex tums bredd cirka fem meter söder om nuvarande sumprännen och på sådant djup, att vatten vid vanligt vattenstånd

kan rinna in i trumman, vilken ska förses med reglerbara luckor samt med lock, som vid behov kan avlyftas.” Sökandebolaget berättigas vidare att genom dammen uppdämma åns vatten till vågräta strecket av det i målet omförmälda i en sten å södra åstranden i form av ett kors inhuggna vattenmärke, men äger bolaget icke vid någon tid verkställa högre uppdämning.

Kollegiet delar inte sökandenas uppfattning att någon begränsning av regleringsamplituder inte kan sägas ha angivits i några skriftliga handlingar. Det som framgår av åberopad häradsdom, och därmed kan anses prövats för den 1909 existerande dammanläggningen, är ett medgivande av en regleringsamplitud motsvarande till som högst angiven märkning i form av det vågräta strecket i ett kors. Något vågrätt streck i ett kors har såsom det får förstås inte återfunnits på eller kring nuvarande dammanläggning. Något annat klagörande underlag angående vilken regleringsamplitud det vågräta strecket i ett kors kan bedömas innebära, har såsom det får förstås inte presenterats i målet.

Kammarkollegiet anser inte att sökandena lyckats visa att lokalisering och inverkan på vattenförhållanden av nuvarande damm vid Stigen Västra, varit väsentligen oförändrade mot den dammanläggning och de dämningssamplituder som kan utläsas av 1909 års häradsdom. Kammarkollegiet noterar även att bifogade kartor från Lantmäteriets kartfunktion visar på ett betydligt högre vattenstånd 1965, 1975 och för närvarande i Lillån än de vattenförhållanden som kan urskiljas ur 1890-1897 års häradssekonomisk karta.

Av praxis framgår att det förhållandet att det finns tillstånd till uppförande av dammar samt till dämning och reglering vid dessa etc. inte per automatik innebär att det finns tillstånd till uppförande och drift av ett kraftverk med de anordningar som förutom dammen krävs för driften, se exempelvis Mark- och miljööverdomstolens domar den 16 oktober 2013 i mål nr M 632-13 samt den 3 maj 2017 i mål M 3924-16, båda avseende Blankaströms kraftverk.

Äldre kvarnar, sågar, stampar etc. drevs intermittent. Eftersom dessa verksamheter drevs på ett annat sätt än vattenkraftverk har övergången från kvarndrift etc. till turbindrift medfört att handhavandet av vattnet, dvs. vattenhushållningen, ändrats genom övergången. Övergång från kvarndrift, sågdrift, drift av stamp el. dyl. till turbindrift har därmed varit tillståndspliktig.

Urminnes hävd

Sökandena har såsom det får förstås som alternativ grund för omprövning med stöd av äldre rättigheter åberopat urminnes hävd. Förutom den dämmande verksamheten anser sökandena att den uppgivna omständigheten att kraften i rinnande vatten under lång tid används av en rad verksamheter i området där Stigen Västra dämme och kraftstation är lokaliserad, ska tas som intäkt för att en äldre rättighet som i rättskraftshänseende kan jämföras med tillstånd, ska anses föreligga för nuvarande dämning, samt avledande av vatten genom turbiner för elkraftsproduktion.

En grundläggande förutsättning för att kunna hävda urminnes hävd är att sökandena kan presentera en utredning som visar på vilket sätt verksamheten har bedrivits sedan 90 år före jordabalkens ikraftträdande 1972, dvs. före år 1882. Nuvarande dämme och kraftstation vid Stigen Västra anlades enligt sökandena någon gång under 1912 eller 1913. Den häradsökonomiska karta som av sökandena presenterats som underlag i målet avser vidare åren 1890-1897. Då det grundläggande tidsrekvisitet med avseende på urminnes hävd för den dämmande vattenverksamheten därmed inte är uppfyllt, saknas förutsättningar att åberopa urminnes redan på denna grund. Vidare saknas konstruktionsritning samt uppgifter om dammens avbördningskapacitet och vilken aktiv reglering som skulle ha bedrivits där före år 1882. Kammarkollegiet noterar, såsom tidigare påpekats, även att Lantmäteriets kartfunktion visar på ett betydligt högre vattenstånd i Lillån 1965, 1975 och för närvarande än de vattenförhållanden som kan urskiljas ur 1890-1897 års häradsökonomisk karta. Kammarkollegiet kan därmed alldeles oavsett konstatera att sökandena varken visat eller gjort sannolikt att nuvarande dämmen och dess inverkan på vattenförhållandena varit i allt väsentligt desamma sedan slutet av 1800-talet.

Det är såsom det får förstås, ostridigt att inget avledande av vatten genom turbin för elkraftsproduktion skett före 1912 vid Stigen Västra. Det bör därmed även vara ostridigt att det grundläggande tidsrekvisitet med avseende på urminnes hävd för vattenverksamheten avledande av vatten genom turbin för elkraftsproduktion, inte är uppfyllt. Oaktat detta kan noteras att sökandenas hänvisning till att verksamheter i området brukat kraften i rinnande vatten under långt tid, varken kan likställas med ett tillstånd i rättskraftshänseende, eller uppfyller sökandenas bevisbörda med avseende på vad ett sådant tillstånd skulle omfatta.

Kammarkollegiets anser att det saknas förutsättningar i målet att ompröva någon av nuvarande vattenverksamheter vid Stigen Västra med stöd av urminnes hävd, eller åberopad häradsdom från 1909. En sådan slutsats anser kollegiet vidare har stöd i Mark- och miljööverdomstolens avgörande i bl.a. M 1328-19, samt M 1533-201 där Civilutskottets betänkande uttryckligen tagits i beaktande och Mark- och miljööverdomstolen tydligt anfört att avgörandet innebär ny vägledande praxis avseende bl.a. vilka verksamheter som kan vara föremål för omprövning för moderna miljövillkor.

Sammanfattningsvis

Som framgår av handlingarna i målet finns inget tillstånd till nuvarande verksamhet. Kammarkollegiet anser att sökandena inte heller har visat att verksamheten bedrivs med stöd av äldre rättigheter såsom häradsdom eller urminnes hävd.

Att det har förekommit dämning vid Stigen Västra långt tillbaka i tiden är, enligt kollegiets mening, endast relevant i den mån dämningen har varit en del av ”vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel” innan 1882. Någon sådan vattenverksamhet har inte förekommit vid Stigen Västra innan 1882 varför åberopad dämning kan bortses ifrån. Detta utifrån att regelverket om omprövning för moderna miljövillkor endast avser ”vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel”.

Det finns således, enligt kollegiets mening, inget att ompröva. Ifall sökandena har för avsikt att fortsätta med nuvarande verksamhet krävs därför tillståndsprövning av hela verksamheten. Ansökan omfattar dock inte något sådant yrkande.

Vid tillståndsprövning, av hela eller del av verksamheten, gäller 6 kap. miljöbalken fullt ut. Då ska sökanden ta fram en miljökonsekvensbeskrivning, hålla samråd – även med enskilda, etc. Samrådsredogörelse liksom övriga underlag ska lämnas in till mark- och miljödomstolen tillsammans med ansökan. Något sådant underlag finns inte ingivet i målet.

Vid dessa förhållanden anser kollegiet att ansökan har sådana formella brister att det inte räcker med kompletteringar av ansökan för att den ska kunna prövas i sak. Ansökan ska därför avvisas.

Dalslands Miljö- och Energiförbund

Dalslands miljö- och energiförbund har förklarat sig se positivt på de åtgärder som tas upp i ansökan.

Stigen är ett brukssamhälle som byggdes upp under senare delen av 1800-talet kring textilindustrin, som i sin tur var beroende av vattenkraften och vatten i olika produktionsled. Fram till 1980-talet var textilindustrin dominerande, och därefter har en lång rad av mindre verksamheter funnit i lokalerna. Flera av industrierna, både längre tillbaka i historien, men också i närtid, bedöms ha haft en omfattande negativ påverkan på närmiljön, både i form av föroreningar i mark och till vatten. Sentida verksamheter – efter textilindustrins nedläggning på mitten av 1980-talet – har framför allt varit bilverkstäder, lackering, ytbehandling, metallbearbetning och mekaniska verkstäder. Området har tilldelats riskklass 2 enligt MIFO fas 1. Flera av verksamheterna, framför allt textilindustrin, har haft utsläpp till vatten, och det kan sålunda finnas sediment nedströms som är kontaminerade med en lång rad miljö- och hälsovådliga ämnen. Alla åtgärder i vatten och som påverkar vattnets flöden, som t.ex. ändringar av konstruktioner i anslutning till vatten, kan också komma att påverka vattenkvalitet genom att t.ex. mobilisera förorenade sediment. Det finns i

dagsläget, vad Dalslands miljö- och energiförbund känner till, inte några undersökningar av eventuella föroreningar i sediment uppströms Stigen Västra vattenkraftverk.

Dalslands miljö- och energiförbund anser att innan byggnationsåtgärder vidtas måste först risker förknippade med eventuella förorenade, uppströms liggande, sediment utredas. Eventuell förekomst av sådana kan också påverka avväganden i fråga om reglering vid underhållsarbeten.

Dalslands miljö- och energiförbund vill framhålla att föroreningar inte alltid syns och att påverkan från dessa inte heller behöver vara akut, med konsekvenser som kan ge upphov till misstankar, t.ex. döda fiskar. Dalslands miljö- och energiförbund menar att försiktighetsprincipen bör gälla och att åtgärder som avses vidtas och som kan antas påverka sedimenten i kraftverksdammen bör föregås av erforderliga undersökningar och bedömningar av de risker som åtgärden kan tänkas medföra.

SÖKANDENAS BEMÖTANDE AV INKOMNA SYNPUNKTER M.M.

Länsstyrelsen i Västra Götalands läns synpunkter

Vad gäller länsstyrelsens ifrågasättanden av möjligheten till omprövning, den äldre rättighet som föreligger för dagens verksamhet och överlag möjligheten till omprövning så berörs detta till fullo i bemötandet av Kammarkollegiets yttrande nedan.

Villkor 7

Sökandena godtar i huvudsak länsstyrelsens förslag till precisering och förändring av villkor 7. Det är dock inte möjligt att med mindre än mycket avancerad mätteknik exakt mäta flödet genom manuellt reglerade utskov, särskilt med den upplösning som länsstyrelsen efterfrågar. Och sådan mätteknik har dessutom praktiska begränsningar med flertalet felkällor.

Sökandena accepterar därför att, via fjärravläst och dataloggande pegel, mäta vattenståndet i kraftverksdammen, samt nedströms kraftverkets utlopp. Det bör

dock noteras att mätning av vattenstånd nedströms dammen bedöms vara osäkert då mätvärden i hög grad kan påverkas av faktorer utanför sökandens kontroll (brötbildning, trädstammar, is, sedimentpåbyggnad m.m.).

Sökandena accepterar även att genomföra flödesmätning för att upprätta avbördningskurva för övervinnande flöde vid dammen (via flyktväg och lucköverrinning), emedan flöde genom manuellt reglerade luckor bör anges genom vedertagna hydrauliska beräkningar vid kontroll av lucköppning. Sökandena accepterar vidare att vid varje förekommande luckreglering eller justering av kraftverkets pådrag genom turbin, notera detta i loggbok.

Det ter sig oproportionerligt att mäta ovan angivna värden varje minut, särskilt då länsstyrelsen själv anger att mätvärden vid datalagring kan sammanföras till medelvärden för 15-minuters intervaller.

Villkor 8

Sökandena bedömer att den risk länsstyrelsen påtalar avseende möjligheter till korttidsreglering är obefintlig. Den, för kraftverkets praktiska drift, föreslagna amplituden om 0,1 meter syftar enbart till att hantera situationen vid driftstopp m.m. och ge möjlighet till en ökad självreglering via flyktöppning och överrivning av luckutskov. Den sänkning som tillfälligt får tas i anspråk vid tillfälliga drift- och underhållsåtgärder bedöms vara tydligt formulerad och ger inget utrymme för att nyttjas vid daglig drift av kraftverket.

Det ska i sammanhanget noteras att dämningssområdet för kraftverket omfattar ca 2,2 hektar vattenområde motsvarande en vattenvolym om 2 200 m³ vatten vid 0,1 meter amplitud. Körning av kraftverket kräver uppstartsflöde och skulle därefter som mest kunna drivas med full last under ca 10–15 minuter, vilket inte bedöms motivera arbetsinsatsen med att starta upp en manuellt reglerad turbin. Sökandena ser inte något egentligt behov av justering av villkor 8, men kan samtidigt acceptera länsstyrelsens förslag.

Villkor 13

Sökandena medger länsstyrelsens förslag till utformning av villkor 13.

Kammarkollegiets synpunkter

Länsstyrelsen har vid samverkan inte framfört några tveksamheter kring äldre rättigheter och anläggningarnas laglighet. Det har vid denna samverkansprocess varit tydligt för alla inblandade parter att den typ av detaljerad dokumentation som nu efterfrågas, är nära nog omöjlig att framställa. Exempelvis har det vattenståndsmärke som nu efterfrågas sannolikt blivit överbyggt av ny vägdragning intill Stigen Västra kraftverk. Sökandena anser således att de påståenden om brister som nu framförs har varit kända sedan ett tidigt stadium i samverkan och att konsekvenserna av detta ska vara så omfattande som nu påstås har aldrig framkommit vid samverkan. Det kan inte betraktas som något annat än en omfattande brist i länsstyrelsens samverkansprocess att detta inte förts fram i tidigare skede. Sökandena anser istället att det som får anses framgå är att det inte finns något som tyder på att Stigens kraftverk har förändrats strukturellt i betydande omfattning sedan anläggandet.

Kammarkollegiet anför i sitt yttrande att en betydande förändring av dämning i Lillån förefaller ha skett under 1900-talet jämfört med 1890-1897 år häradsekonomiska karta. Såvitt kan bedömas utifrån Kammarkollegiets inlämnade ortofoton kan dock inte någon påtaglig skillnad, varken avseende Lillåns eller Bovattnets strandlinje utläsas från kartunderlaget menar sökandena. Möjligen kan en lägre nivå uppströms Västra Stigen uttolkas från flygfoto 1975, jämfört med flygfoto 1960 respektive idag. Detta kan dock kopplas till den produktionsproblematik som var rådande under 1970–1976 för industrin i området.

I den bok som finns avseende Stigen och som det tidigare i målets handläggning har lämnats in utdrag från, Från Stigens yllefabrik till Stigtex of Sweden, finns följande noterat på sid. 33:

”Man hade år 1973 en bra orderingång och önskade inköpa fler spinningmaskiner. Men problemen var många: små partier att leverera, stopp, väntetider och brist på syntetfiber och rayon. Spacevaror sålde bra till Danmark, Tarkett och i synnerhet DDR, men oljekrisen kom och förvärrade bristen på syntet och därtill böljade även spacemarknaden lida av överkapacitet med svår priskonkurrens som följd. År 1975 konstaterades att heminredningsmarknaden mättats och att skillnad mellan bokslut och budget var negativ. Man hade fortsatt maskinkrångel och hög frånvaro. Frånvaron uppgavs under år 1976 ha varit 25%.”

Mot bakgrund av dessa fakta är det följaktligen tänkbart att Västra Stigens kraftverk vid fototillfället 1975 är tillfälligt taget ur drift. Och att aktuellt foto därmed har en helt annan förklaring än den som Kammarkollegiet påstår. Det kan åtminstone konstateras att dämning 1960 i princip är identisk med nuvarande dämning. Till detta ska konstateras att 1890-1897 år häradsekonomiska karta har en annan precision än vad inlämnade ortofoton innehar. Att dra de slutsatser som Kammarkollegiet gör enbart på en jämförelse mellan kartan och fotona är därför i grunden inte möjligt.

För att sammanfatta i denna del så kan sökandena därför konstatera att de slutsatser som såväl länsstyrelsen som Kammarkollegiet anser sig kunna dra kring avvikelse mellan dagens reglering och den historiska inte är möjliga att dra. Tvärtom visar tillgängliga fakta att några egentliga förändringar av dämningen inte verkar ha skett. Därmed saknas skäl att avvisa talan enligt sökandena.

Slutligen vill sökandena klargöra följande. Rena fakta i målet är att det inte finns något skriftligt tillstånd eller ens handling som uttryckligen anger att det ges tillstånd för uppförande av dagens anläggning samt att reglering av vattnet ska ske på visst sätt. Detta beror inte på att handlingar har slarvats bort, att de är svåra att tyda eller att det överlag är frågan om en lättja från sökandenas sida i arbetet att få fram fakta kring historiken. Utan den enkla sanningen är att vid den tidpunkt som aktuell anläggning uppfördes så fanns det inget som hette tillstånd för vattenverksamhet eller något liknande. Tillstånd på det sätt som vi känner idag är en

företeelse som startade med äldre vattenlagen från och med år 1919, innan dess existerar dessa typer av handlingar inte. Och när det handlar om aktuell period, alltså perioden mellan 1880 års vattenrättsförordning och äldre vattenlagen så att många anläggningar kom att uppföras med tanke på industrins snabba utveckling men några egentliga tillstånd på det sätt vi känner idag finns inte. Och skriftliga dokument är uppenbart svårt att hitta med tanke på att näringsfriheten infördes år 1863 vilket raderade ut behovet av privilegiebrev. Och all annan form av reglering fanns i lag eller förordning snarare än i ett skriftligt tillstånd. I detta fall gällde vid tiden för uppförandet av anläggningen att dåvarande kraftverksägare var tvungen att förhålla sig till, förutom 1880 års vattenrättsförordning, bl.a. 1900 års Fiskeristadga, 1880 års flottningsstadga och vidare gällde även de regler som var förknippade med begreppet kungsådra. Dessa lagar och stadgor gav begränsningar i vad som fick göras och inte för verksamheten vid kraftverket men de gällde direkt och utan krav på något tillstånd. Dåtidens lagstiftningsmodell såg ut på detta sätt och det påverkar såklart varför några skriftliga handlingar inte finns, de saknar betydelse eftersom begränsningarna fanns i lag och andra påbud.

Att synsättet vid aktuell tidpunkt var att tillstånd i egentlig mening eller för den delen ens skriftliga handlingar inte erfordrades för vattenverksamheter i allmänhet var vedertaget blir uppenbart när man ser till förarbetena till äldre vattenlagen. För ett av de centrala skälen till varför denna lag infördes överhuvudtaget var för att man såg framför sig ett behov av en kraftig utbyggnad inom vattenkraften för att elektrifiera landet. Och att göra det mer eller mindre utan styrning från statens sida var en lösning som dåvarande lagstiftare inte ansåg tillräckligt bra. Det statliga intresset av elektrifiering kom först och därmed måste viss inskränkning i den enskildes rätt att fullt ut bestämma över vattnets nyttjande accepteras. Hur man vid denna tid resonerade framgår tydligt på sid. 242 i aktuellt förarbete (Förslag till vattenlag) där frågan om införandet av en tillståndspflicht, 2 kap. 20 § äldre vattenlagen diskuteras:

"Såsom i kommittémotiven framhållits avviker 20 § i en väsentlig punkt från den åskådning som gjort sig gällande beträffande motsvarande stadgande i

vattenrättsförordningen. Under det sistnämnda stadgande med den tillämpning detsamma erhållit innefattar allenast en den byggande tillagd rättighet att på förhand underställa frågan om vattenbyggnadens laglighet prövning av domstol, en rätt, varav han efter sig eget skön må begagna sig eller ej, har enligt kommittéförslaget å den byggande i detta hänseende lagts en ovillkorlig förpliktelse vars åsidosättande utsätter honom för menliga påföljder i olika riktningar".

Det nu sagda får sägas illustrera vad som angetts ovan, fram till äldre vattenlagens införande var prövning i domstol en rättighet som ägaren av ett kraftverk kunde använda sig av om denne såg det nödvändigt. Men i och med äldre vattenlagens införande så ändrades detta så att därefter skulle tillstånd sökas, det var ett krav. Det är alltså frågan om extremt skilda förutsättningar för en verksamhet som i detta fall startar före äldre vattenlagens införande jämfört med om den startade efter angiven lag. Men i och med den i princip allomfattande regeln i 2 kap. 41 § äldre vattenlagen så gällde ju äldre tiders rättigheter till vattenreglering även efter äldre vattenlagens införande så saknades skäl för tidigare ägare av kraftverket att söka tillstånd.

Så för att sammanfatta så här långt, när anläggningen uppfördes fanns inget krav på att söka tillstånd och det var överhuvudtaget inte möjligt att göra på det sättet. Så länge rådighet fanns och verksamheten inte var i strid med gällande regler eller medförde skada för allmänna eller enskilda intressen så var verksamheten i linje med gällande rätt.

När man då applicerar detta på det nu aktuella fallet så menar sökandena att de har visat att det finns en äldre rättighet av någon form som gör det möjligt att ompröva aktuell anläggning. Hur man ska beteckna denna rättighet är i grunden inte det centrala, det viktiga är att visa att det finns belägg för att verksamheten idag baserar sig på en rättighet som har stöd i 5 a § i lagen om införande av miljöbalken. Och då denna regel direkt hänvisar till äldre vattenlagens 2 kap. 41 § så måste det rimligen få till konsekvens att det sökandena ska visa är att aktuell anläggning vid äldre vattenlagens införande omfattades av aktuell regel. Och det som nu ingetts och

presenterats i målet är enligt sökandena tillräckligt för att man ska anses ha uppnått den bevisbörda som föreligger. Häradsdomen, skrivningarna i boken om Yllefabriken i Stigen, fastighetsregleringen samt överlag de uppgifter som har getts in är tillräckliga för att bevisa att det dels fanns rådighet av den omfattning som krävdes vid uppförandet av anläggningen och dels att det inte finns några belägg för att allmänna eller enskilda intressen påverkades negativt vid uppförandet av anläggningen. Mer än så krävdes inte för att rekvisiten i 2 kap. 41 äldre vattenlagen skulle vara uppfyllda och det kan därmed inte krävas mer vid en omprövning för moderna miljövillkor.

Dalslands miljö- och energiförbunds synpunkter

Sökandena kan konstatera att merparten av aktuellt yttrande berör frågan om potentiellt förorenade massor på såväl mark som i vatten vid kraftverket. Att det skulle finnas risker med att åtgärder vid kraftverket i form av schaktning eller stora förändringar av flödena kan leda till att förorenade massor rörs om och att farliga ämnen därefter läcker ut. Sökandena är av uppfattningen att risken för detta är mycket låg. De åtgärder som omfattas av nu aktuell ansökan är inte så pass omfattande att de medför arbeten i vare sig vatten eller på land på det sätt som skulle kunna göra de farhågor som framförs aktuella. Och inte heller påverkan på vattenföringen avses ändras i större omfattning. Vidare finns för att hantera den nu aktuella frågan ett eget villkor, villkor 13, som sökandena anser ger tillräcklig kontroll och skydd för aktuell frågeställning. Därmed så menar sökandena att de farhågor som framställs i yttrandet är hanterat på ett korrekt sätt.

Tillägg vid huvudförhandling

Sökandena medger länsstyrelsens justerade villkorsförslag 13.

Problemet med kontroll och mätfrekvens är datamängden. Kontrollen bör anpassas till hur snabbt man kan reglera vatten. Det finns inget behov av annat än mätning var 15:e minut eftersom det inte går att förändra regleringen så snabbt. Kan mäta på kortare tid men det finns bara behov av det när det gäller anläggningar med möjlighet till snabb justering.

För installation av betagallret behöver intagskanalen utvidgas.

Förhållandena är i fråga om sediment annorlunda för Stigen Västra jämfört med Östra. De vet inte riktigt hur strandkanten ser ut. För arbetena krävs att dammen sänks av så mycket som är möjligt och att en utfyllnad läggs ut. Vid utfyllnaden finns risk för spridning av finsediment beroende på strömningsförhållandena. Har föreslagit villkor för detta.

Fiskavledaren kommer att placeras så att anlockningsvattnet förstärks.

Fiskavledaren kommer att installeras först för att se hur den fungerar.

Det är de biologiska kvalitetsfaktorerna som styr påverkan på den hydrologiska statusen. Förslaget till åtgärder som finns innebär att dammen vid Nyckelvattnet delvis blir självreglerande men med viss magasineringsförmåga. Stigen Östra och Västra vattenkraftverk har ingen påverkan. För Lillån har rensning större påverkan på ekologisk status än vattenkraftverken. Idag sker en så jämn drift som möjligt med mjuka effektökningar, det var hastigare flödeförändringar förr. De åtgärder som utförs innebär att miljökvalitetsnormerna inte äventyras. Det som är utslagsgivande för statusen idag är fisk och konnektivitet. Det löses genom de föreslagna åtgärderna.

De sänkings- och dämninggränser som yrkats bygger på hur anläggningarna är konstruerade idag. Om det hade skett några större ombyggnader av dammarna hade det kunnat konstateras i efterhand. För Stigen Västra kan det ha skett någon tröskelhöjning för anslutningsdamm men inget som inverkar på vattenförhållandena. Det är ett skydd för höga vattenförhållanden. Bedömningen har gjorts att anläggningarna är något sänkt sedan vattenkraftverken togs i drift. De har också utgått från de uppgifter som T.B. har lämnat om hur regleringen skötts och hans uppfattning om dämninggräns. En lägre dämninggräns skulle innebära att man inte har förmåga att leda in vatten till turbinerna fullt ut. Det skulle innebära fallförluster. Vad gäller sänkingsgräns har det förmodligen inte

funnits för anläggningarna. Läget för utskovströsklarna har i praktiken inneburit en sänkningsgräns. Har i ansökan föreslagit en högre nivå som sänkningsgräns än vad anläggningarna är konstruerade för. Det har delvis sin förklaring i att lägre vattennivåer ger fallförluster. För Stigen Västra kraftverk anlades på slutet av 1990-talet ett skibord. Den föreslagna regleringsamplituden är väldigt liten vilket beror på att det finns en tröskel i skibordskonstruktionen på viss nivå.

Inhuggningar av vattenmärken har inte kunnat hittas. Uppgifter om årtal har hittats i handlingar från Kulturmiljöenheten på länsstyrelsen.

DOMSKÄL

Mark- och miljödomstolen har hållit huvudförhandling i målet den 18 oktober 2023.

Utgångspunkter för omprövning för moderna miljövillkor

Av 11 kap. 27 § miljöbalken framgår att den som bedriver en tillståndspliktig vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel ska se till att verksamheten har moderna miljövillkor. Med detta avses att tillståndets villkor eller bestämmelser till skydd för människors hälsa och miljön har bestämts enligt miljöbalken genom en dom eller i ett beslut som inte är äldre än fyrtio år.

I 24 kap. 10 § finns regler om omprövning för moderna miljövillkor vilket kan ske bl.a. på initiativ av tillståndshavaren. Omprövning för moderna miljövillkor enligt nämnda paragraf kan endast avse en vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel. Ett ytterligare krav för sådan omprövning är att verksamheten har tillstånd eller rättighet som kan uppdateras med moderna miljövillkor (jfr Mark- och miljööverdomstolens dom den 6 oktober 2022 i mål M 516-21).

Av 5 § lagen om införande av miljöbalken följer att tillstånd, godkännanden och lagligförklaringar som meddelats enligt den äldre vattenlagen (1918:523) eller vattenlagen (1983:291) ska fortsätta att gälla och ska anses meddelade med stöd av motsvarande bestämmelser i miljöbalken eller i föreskrifter som har meddelats med

stöd av miljöbalken. I praxis har bestämmelsen även ansetts gälla byggnadstillstånd enligt 1880 års vattenrättsförordning (jfr bl.a. Mark- och miljööverdomstolens dom den 13 juni 2018 i mål M 1242-17).

I samband med den lagstiftningsreform varigenom kravet på moderna miljövillkor och omprövning genomfördes infördes en regel om att vissa äldre rättigheter ska jämföras med ett tillstånd enligt miljöbalken (se 5 a § nämnda lag). Enligt paragrafen ska en verksamhet som bedrivs i enlighet med en urminnes hävd, ett privilegiebrev eller en annan sådan särskild rättighet att förfoga över vatten som avses i 2 kap. 41 § äldre vattenlagen anses bedrivas med stöd av en rättighet som har tillkommit enligt motsvarande bestämmelser i miljöbalken eller i föreskrifter som har meddelats med stöd av miljöbalken. Sådana särskilda rättigheter jämföras således, i rättskraftshänseende, med tillstånd (se prop. 2017/18:243 s. 110 f. och 235 f.).

Den som påstår sig ha stöd för sin verksamhet i en äldre rättighet har bevisbördan för att rättigheten har uppkommit och vad den består i.

Finns det ett tillstånd som kan omprövas för Stigen Västra vattenkraftverk?

Avser den återopade häradsrättsdomen en damm vid Stigen Västra?

Det har inte framkommit, och inte heller påståtts av sökandena, att det finns ett tillstånd enligt miljöbalken för Stigen Västra vattenkraftverk och verksamheten vid anläggningen. Inte heller att det finns ett tillstånd enligt 1918 eller 1983 års vattenlag.

Till ansökan har bifogats en avskrift av Valbo häradsrätts dom den 15 november 1909. Vid tidpunkten för häradsrättens prövning gällde 1880 års vattenrättsförordning. Att prövningen skedde med stöd av nämnda förordning anges inte uttryckligen i domen men utifrån de omständigheter som redovisas i domen är det tydligt att så var fallet.

Av avskriften av domen framgår att häradsrätten med bifall till ansökan medgav Stigen Aktiebolag att bibehålla en över hela Lillåns bredd uppförd dammbyggnad, att påbygga dammen till en ytterligare höjd om 75 centimeter eller till 60 centimeter under en viss markerad punkt. Stigen Aktiebolag gavs vidare rätt att genom dammen dämna upp vattnet i ån till ett befintligt vattenmärke. Märket i form av ett kors var inhugget i en sten på den södra åstranden och dämning fick ske till det vågräta strecket i korset.

Sökandena har åberopat nämnda häradsrättsdom till stöd för att Stigen Västra vattenkraftverk har erforderligt tillstånd. Sökandena har samtidigt påtalat att det inte är klart vilket av de tre vattenkraftverken i Stigen som domen berör. Enligt sökandena är det troligt att den gäller Stigen Östra vattenkraftverk.

Mark- och miljödomstolen kan konstatera att häradsrättsdomen och övriga ingivna domstolshandlingar innehåller uppgifter som kan ge ledning för bedömningen av vilken damm domen avser. I en avskrift av ett domstolsprotokoll anges att prövningen avsåg tillstånd till förändring av en i ”Wästra stigen öfver det från sjön Myrlidvädret kommande tillflödet Walboån (den s.k. Lillån) befintlige damm”. I vad som kan antas vara en avskrift av domstolsakkunniges utlåtande anges vidare, beträffande den ansökta dämningens inverkan på kungliga majestäts och kronans i Walboån belägna fall, att bassängen ovanför kraftstationsdammen är mycket liten och att någon nämnvärd variation i avtappningen därifrån inte kan åstadkommas genom dammen. Det anges även att strax nedan dammen ligger sjön Björvattnet vilken fullständigt utjämnar de små variationer som är tänkbara. Angivna förhållanden, liksom den omständigheten att vattenmärket ska finnas på vad som betecknats som den södra åstranden, talar enligt mark- och miljödomstolens mening tydligt för att häradsrättsdomen avser Stigen Västra.

Det kan vidare konstateras att uppgifterna i domen om påbyggnad av dammen med 75 centimeter till ett vågrätt märke stämmer väl överens med vad som kan utläsas av den ritning från 1909 som har getts in, vilken torde ha samband med

häradsrättens prövning, och avser en damm vid Stigen Västra. Det får därmed anses utrett att häradsrättsdomen avser en damm vid Stigen Västra.

Vad innebär häradsrättsdomen?

Bedömningen av vilken rättsverkan ett äldre tillstånd har måste ske utifrån de regler som gällde när det meddelades, i detta fall 1880 års vattenrättsförordning (se bl.a. MÖD 2013:50).

I 10 § vattenrättsförordningen föreskrevs att ”vill någon för vattenverk göra ny eller förändra äldre dam, göra anmälan derom hos domaren”. För bevakning av allmänna intressen skulle en sakkunnig utses. Vidare stadgades att ”efter det frågan sålunda vunnit nödig utredning med alla tillhörande omständigheter, bestämme rätten om och under hvilka villkor byggnaden må inrättas, så att annan i sin rätt deraf ej må förnäras”. Rätten hade vidare att bestämma om dammlucka skulle anbringas, vid vilka tider den skulle hållas öppen och om vattenmärke till utvisande av lovlig vattenhöjd bör inhuggas i berg, jordfast sten eller annat fast föremål.

Vattenrättsförordningen innehöll inte några uttryckliga regler om avgörandets rättsverkan. I doktrin anges att den preklusiva verkan av ett utslag enligt 10 § omfattar själva vattenverksbyggnaden och dess inverkan på vattenförhållandena samt eventuell skada på sådan uppströms och nedströms liggande egendom som t.ex. omnämns i 6 § första stycket (jord, vattenverk, fiske eller annan egendom). Vidare anges att det endast är sådan skada som uppkommer genom att vattenverksägaren överskrider sina i byggnadstillståndets utstakade befogenheter avseende byggnadens drift och vattenhushållningen som inte är skyddad av byggnadstillståndets preklusiva verkan (se Åström, Om det vattenrättsliga preklusionsförfarandets räckvidd, 1916, s. 179 ff.).

Häradsrättsdomen innebar alltså en rätt till påbyggnad av på platsen befintlig damm med 75 centimeter och dämning av vattnet upp till ett vattenmärke i form av ett inhugget kors i en sten på södra åstranden. Mark- och miljödomstolen kan

konstatera att uppgifterna i målet om såväl den befintliga dammen som den tänkta ombyggnaden är relativt knapphändiga.

Angående det historiska utnyttjandet av vattendraget framgår av ingivet utdrag från en bok om Stigens historik att det under första halvan av 1800-talet ska ha uppförts en vadmalsstamp och att det på platsen även ska ha funnits ett färgeri och garveri. På en karta från 1809 syns en damm med motsvarande läge som nu aktuell damm. Någon form av utnyttjande av vattenkraften förefaller då ha skett. Vid jämförelse mellan de historiska kartorna och bilder m.m. från modern tid (1965 och framåt) syns att uppdamningen av vattnet då förefaller ha varit något mindre än under modern tid.

Det vattenmärke till vilket dämning får ske enligt tillståndet har inte kunnat påträffas. Av ritningen från 1909 framgår att vattenmärket var beläget i närheten av en uppströms belägen bro, vilken bör vara den idag befintliga bron vid Stiftelsevägen. Ritningen visar bl.a. höjdförhållandena från bron ned till sjön Björvattnet. Utifrån ritningen kan slutsatsen dras att om dämning sker till det redovisade vattenmärket uppkommer ingen dämning av vattnet uppströms bron. Detta överensstämmer väl med vad som kan utläsas av karta och översiktsfoton av utbredningen av dämningen vid den reglering som sker idag.

Enligt sökandena har kraftverket anlagts någon gång under 1912 eller 1913. Det har inte framkommit något som ger anledning att ifrågasätta påståendet. Kraftverket torde alltså ha anlagts endast några år efter tillståndsprövningen.

Kammarkollegiet har anfört att det inte är visat att häradsrättsdomen innebär en rätt att reglera vattnet i Lillån och att anlägga ett kraftverk på platsen. Mark- och miljödomstolen kan konstatera att skyldigheten att ansöka om byggnadstillstånd enligt 1880 års vattenrättsförordning gällde för nybyggnad eller ändring av damm för vattenverk eller därmed jämförlig anordning (se 10 och 13 §§). Domen innefattar visserligen inte någon uttrycklig rätt att bortleda vatten för kraftutvinning. I domen finns inte heller något som antyder att anläggningen är utformad för detta

ändamål och ritningen från 1909 innehåller endast en redovisning av till vilken höjd påbyggnad av den befintliga dammen är avsedd att ske och anger inte den tänkta anläggningens utformning i övrigt. På ritningen anges dock att den avser reglering vid en kraftstation. Även i sakkunniges utlåtande nämns på flera ställen att det ska vara fråga om en kraftstation.

Med undantag för det på 90-talet installerade skibordet och vissa pågjutningar finns det inget i anläggningens konstruktion som talar för att det skett någon större ombyggnad av anläggningen.

Med hänsyn till vad som anges på ritning och i sakkunnigutlåtandet är det tydligt att den anmälda anläggningen avsåg en damm för kraftproduktion. Det måste således ha stått klart för häradsrätten att det var detta som anmälan avsåg samt att sökanden ville få klarhet i under vilka villkor verksamheten fick bedrivas. Med detta i beaktande får domen anses omfatta kraftverket och vattenverksamheten vid anläggningarna i form av vattenreglering och bortledning av vatten till kraftverket. Enligt mark- och miljödomstolen talar utredningen med tillräcklig styrka för att byggnadstillståndet enligt häradsrättens dom togs i anspråk och utfördes i huvudsak i enlighet med byggnadstillståndet. Det finns således ett tillstånd som ska jämföras med ett miljöbalkstillstånd för den aktuella verksamheten (se 5 § lagen om införande av miljöbalken). Att det har skett vissa ombyggnader av anläggningen därefter, som såvitt framkommit inte har tillståndsprövats, innebär inte att det saknas förutsättningar för omprövning.

Kammarkollegiets yrkande om avvisning av ansökan om omprövning för moderna miljövillkor ska därför avslås.

Rådighet

Enligt 2 kap. 1 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet ska en verksamhetsutövare ha rådighet över vattnet inom det område där verksamheten ska bedrivas. När tillstånd söks för att bedriva en vattenverksamhet ska sökanden ha erforderlig rådighet över vattnet. Detta utgör en

processförutsättning (se prop. 1981/82:130 s. 269 och NJA 1993 s. 331). Om sökanden inte har rådighet ska en tillståndsansökan därför avvisas.

Huruvida motsvarande ska anses gälla i ett mål om omprövning för moderna miljövillkor är oklart. Frågan har inte behandlats i förarbetena. Omprövning för moderna miljövillkor innebär inte att tillstånd ges utan endast att nya bestämmelser och villkor bestäms för verksamheten (se 24 kap. 10 §). Att sökanden har den civilrättsliga rådighet som krävs för att bedriva verksamheten torde därför inte vara en nödvändig förutsättning för att denne ska anses ha behörighet att ansöka om omprövning för moderna miljövillkor (jfr NJA 2010 s. 246). En annan sak är att civilrättslig rådighet kan krävas för att verksamhetsutövaren ska kunna genomföra sådana miljöanpassningar av verksamheten som bestäms vid omprövningen.

Sökandena äger fastigheterna A och C där delar av anläggningen är belägen. De arbeten och tillkommande anläggningar som föranleds av omprövningen berör även fastigheten B som ägs av Färgelanda kommun. Sökandena har ingått ett arrendeavtal med kommunen som innebär att de har den civilrättsliga rådighet och befogenhet som krävs för att kunna utföra anläggningarna. Det föreligger därmed inte några hinder i detta hänseende för att vid omprövning av tillståndet föreskriva moderna miljövillkor för verksamheten.

Moderna miljövillkor

Utgångspunkter för fastställandet av moderna miljövillkor

Av 24 kap. 10 § miljöbalken framgår att tillståndsmyndigheten efter en ansökan om omprövning för moderna miljövillkor ska upphäva, ändra och besluta nya bestämmelser och villkor i den utsträckning som behövs med hänsyn till skyddet för människors hälsa och miljön. Bestämmelser och villkor som innebär att verksamheten avsevärt försvåras får dock beslutas endast om det behövs för att följa en miljökvalitetsnorm eller någon annan bestämmelse som följer av Sveriges medlemskap i Europeiska unionen. I sådana fall kan tillståndsmyndigheten återkalla tillståndet och bestämma om utrivning av anläggningen.

Det framgår vidare av 11 kap. 8 § att den som vill bedriva en vattenverksamhet som kan skada fisket är skyldig att utan ersättning vidta och för framtiden underhålla behövliga anordningar för fiskens framkomst eller fiskets bestånd, släppa fram vatten för ändamålet samt iaktta de villkor eller förelägganden i övrigt som på grund av verksamheten kan behövas till skydd för fisket i det vatten som berörs av vattenverksamheten eller i angränsande vattenområde. Om nyttan av en ifrågasatt anordning eller ett villkor eller ett föreläggande inte skäligen kan anses motsvara den kostnad som verksamhetsutövaren därigenom skulle förorsakas, kan verksamhetsutövaren befrias från en sådan skyldighet. Kraven gäller även i fråga om vattenlevande blötdjur och kräftdjur.

Av 2 kap. 3 § följer att alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd ska utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. I samma syfte skall vid yrkesmässig verksamhet användas bästa möjliga teknik. Försiktighetsmått ska vidtas så snart det finns skäl att anta att en verksamhet eller åtgärd kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

Nämnda krav gäller enligt 2 kap. 7 § första stycket i den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla dem. Vid bedömningen ska särskild hänsyn tas till nyttan av skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått jämfört med kostnaderna för sådana åtgärder. Det följer av andra stycket samma paragraf, jämförd med 5 kap. 4 §, att en sådan rimlighetsavvägning inte får leda till att man äventyrar möjligheterna att uppnå en miljökvalitetsnorm eller riskerar att försämra en vattenförekomst status. Vid omprövning för moderna miljövillkor ska de bestämmelser och villkor beslutas som behövs för att verksamheten inte ska medföra en sådan försämring eller ett sådant äventyr.

I fråga om äventyrande har i förarbetena anförts att det finns ett utrymme för att ställa rimliga villkor så länge resultatet inte innebär att möjligheterna att uppnå rätt

kvalitet kan anses bli lämnade åt slumpen. Att äventyra innebär ett risktagande av sådan dignitet att Sveriges möjlighet att uppfylla ramdirektivets krav hotas så allvarligt att risken måste betraktas som oacceptabel. Begreppet äventyra avser inte vilket försvårande som helst utan innehåller ett moment av chanstagande där man medvetet tar en så stor risk att den inte kan accepteras. Att tillåta en verksamhet eller åtgärd som medför en risk i strid med EU-rätten bör betraktas som oacceptabelt (se prop. 2017/18:243 s. 193 f).

Beslutade miljökvalitetsnormer

Den aktuella verksamheten berör främst vattenförekomsten Lillån (WA92019413). Vattenförekomsten uppnår inte god kemisk status. Den ekologiska statusen är måttlig. Detta på grund av övergödning och hydromorfologisk påverkan. Kvalitetsfaktorerne näringsämnen och fisk är utslagsgivande för bedömningen. Kvalitetsfaktorn fisk är bedömd till måttlig status eftersom fiskar inte kan vandra naturligt i vattensystemet på grund av vandringshinder. Kvalitetsfaktorn hydrologisk regim i vattendrag har vidare bedömts vara otillfredsställande.

De beslutade miljökvalitetsnormerna är god status 2033. Åtgärder som identifierats vara möjliga som ett led för att uppnå god vattenstatus är att på platsen inrätta en teknisk fiskväg för nedströmspassage samt minimitappning av vatten i fiskvägen.

Dämnings- och sänkningsgräns

Sökandena har yrkat att domstolen ska fastställa dämningsgränsen till +93,96 och sänkningsgränsen till +93,86. Vid tillfälliga reparations- och underhållsåtgärder ska dock avsänkning få ske ned mot nivån +91,30.

Av häradsrättsdomen följer att dämning får ske upp till ett i sten inlugget vattenmärke, ett märke som dock inte har kunnat påträffas. Någon sänkningsgräns anges inte i tillståndet. Läget för bottenutskovströskeln innebär dock en sänkningsgräns i praktiken.

Sökandena har förklarat att de yrkade dämmnings- och sänkningsgränserna bygger på hur anläggningen idag är konstruerad med ett på 1990-talet anlagt skibord och tröskel på viss nivå.

Några konkreta synpunkter på att den yrkade dämmningsnivån inte skulle överensstämma med vad som bestämdes vid tillståndsprövningen har inte framförts. Utifrån utredningen i målet kan det antas att den yrkade dämmningsnivån är förenlig med tillståndet (jfr ovan). Mot denna bakgrund bör det införas en bestämmelse i tillståndet om att dämning får ske till nivån +93,96. Denna bestämmelse ersätter den i häradsrättens dom om till vilken nivå dämning får ske.

Den av sökandena föreslagna sänkningsnivån är en följd av hur anläggningen idag är konstruerad. Vid föreslagen dämmnings- och sänkningsnivå blir regleringsamplituden vid Stigen Västra kraftverk mycket liten (10 cm). Något hinder att fastställa föreslagen sänkningsgräns finns inte. Sökandenas yrkande bör därför bifallas även såvitt avser sänkningsgräns. Vid tillfälliga reparations- och underhållsarbeten bör dock avsänkning tillåtas till den lägre nivå som sökandena har yrkat.

En vattenståndsskala bör sättas upp med dämmningsgränsen tydligt utmärkt. Ett villkor om detta bör införas i tillståndet i enlighet med sökandenas förslag.

Fiskpassage, minimitappning m.m.

De naturliga förutsättningarna på platsen är enligt sökandena sådana att endast ål har haft möjlighet till uppströmspassage. För övriga fiskarter har förutsättningarna varit sådana att de har inneburit ett definitivt vandringshinder. Sökandena har föreslagit att en anordning för uppströmsvandrande ål anläggs. De har också föreslagit att anläggningen förses med fingaller med en flyktöppning/flykträna som leds in i utskovskanalen för befintlig utskovslucka samt att minimitappning sker genom flyktöppningen om minst 0,1 m³/s eller tillrinningen vid lägre vattenmängder vid drift av kraftverket. Sökandena har också föreslagit att korttidsreglering ska vara förbjuden.

Enligt länsstyrelsen är de föreslagna åtgärderna för nedströmsvandring, åluppvandring, förbud för korttidsreglering, samt minimitappning tillräckliga för att verksamheten inte ska utgöra något äventyrande av möjligheten att nå miljö kvalitetsnormerna. Åtgärderna är i huvudsak i enlighet med de förslag på miljöanpassningar som länsstyrelsen har lämnat i samverkansprocessen och uppfyller de förslag på möjliga åtgärder som föreslås i VISS.

Det har inte heller i övrigt framkommit några synpunkter på de föreslagna åtgärderna.

Mark- och miljödomstolen bedömer att de anordningar i form av ålyngelledare, fingaller och flyktöppning samt villkor om förbud mot korttidsreglering som sökandena har föreslagit är både nödvändiga och tillräckliga för att ett uppnående av beslutade miljö kvalitetsnormer inte ska äventyras. Sökandenas villkorsförslag i detta hänseende (villkor 2, 3, 6 och 8) framstår som väl avvägda och bör föreskrivas med vissa språkliga justeringar. Detsamma gäller i huvudsak det föreslagna villkoret om minimivattenföring som dock bör gälla även när kraftverket inte är i drift. Även sökandenas förslag till villkor avseende utförandet av åtgärderna bedöms väl avvägda. Villkoren om användning av olja etc. bör gälla även vid drift av verksamheten.

Vad gäller villkor 13 om provtagning av sediment har länsstyrelsen föreslagit en något annorlunda lydelse av villkoret jämfört med sökandenas förslag. Sökandena har medgett länsstyrelsens ändringsförslag. Mark- och miljödomstolen bedömer att villkoret bör utformas på det sätt länsstyrelsen har föreslagit.

Kontroll

Sökandena har föreslagit ett villkor om att nivån på vattenytan uppströms och nedströms vattenkraftverket ska mätas var 15:e minut. Vidare ska flödet genom turbinen, samt genom flyktöppning för fisk, mätas var 15:e minut. Uppgifterna ska

arkiveras i minst 12 år och ha en detaljeringsgrad som gör det möjligt att utläsa uppgifterna på åtminstone 15-minuters intervall.

Enligt länsstyrelsen bör mätning istället ske varje minut.

Mark- och miljödomstolen kan konstatera att korttidsreglering inte är tillåten. Enligt domstolens bedömning framstår det inte som nödvändigt med mätning med ett så kort intervall som länsstyrelsen har föreslagit. Villkoret bör istället utformas i enlighet med sökandenas förslag.

För att ålyngelledaren ska ha avsedd funktion är det av vikt att den kontrolleras regelbundet och vid behov underhålls. Ett villkor bör därför föreskrivas om att kontroll av anordningen ska ske regelbundet under den tid då ålvandring sker. Kontroll bör ske minst en gång per vecka och ska dokumenteras. Därutöver bör kontroll ske av flödet i ålyngelledare i enlighet med sökandenas förslag.

Ett kontrollprogram bör finnas för driften av verksamheten och arbetena med att anpassa anläggningen med fiskväg m.m. Det bör ges in till tillsynsmyndigheten två månader efter det att denna dom har vunnit laga kraft.

Arbetstid eller tid för utförandet av anpassningsåtgärder

Sökandena har yrkat att mark- och miljödomstolen ska bestämma arbetstiden till fem år.

Enligt 22 kap. 25 § andra stycket miljöbalken ska i ett tillstånd som avser arbeten för vattenverksamhet anges en tid inom vilken arbetena ska vara utförda. Följden av att arbeten inte utförs inom en fastställd arbetstid är att tillståndet förfaller (se 24 kap. 2 §).

Den nu aktuella prövningen avser inte tillståndsprövning enligt 11 kap. 9 § utan omprövning av tillstånd för moderna miljövillkor enligt 24 kap. 10 §.

Omprövningen innebär i detta fall att tillståndet förses med villkor som innebär att

den befintliga anläggningen anpassas och nya anläggningar utförs. De arbeten som krävs för utförandet av åtgärderna utgör vattenverksamhet.

Frågorna om det vid omprövningen bör bestämmas en arbetstid jämlikt 22 kap. 25 § andra stycket för de arbeten som är ett resultat av omprövningen och följden av att arbetstiden inte iakttas har inte närmare berörts i förarbetena (jfr prop. 2017/18:243). Enligt mark- och miljödomstolen framstår det i detta fall inte som ändamålsenligt att besluta om arbetstid jämlikt 22 kap. 25 § andra stycket för utförandet av de åtgärder som krävs för att villkoren ska uppfyllas. Istället bör bestämmas en tid inom vilken anpassningarna senast ska vara vidtagna (jfr MÖD 2005:43). Mark- och miljödomstolen bedömer att denna tid bör sättas till tre år från det att denna dom har vunnit laga kraft.

Oförutsedd skada

Några skador på omkringliggande fastigheter kan inte antas uppkomma. Domstolen bedömer att tiden för när anspråk i anledning av oförutsedd skada senast ska framställas bör sättas till åtta år räknat från när denna dom vinner laga kraft.

Strömfallsfastighet

Av 7 kap. 5 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet framgår att domstolen när den meddelar en dom om tillstånd till ett vattenkraftverk, ska se till att det finns en lämplig fastighet, som ägs av sökanden och med vilken rätten till tillgodogörandet av vattenkraften för framtiden ska vara förenad (strömfallsfastighet). Enligt 7 kap. 6 § lagen samma lag ska domar i mål som rör vattenverksamhet i förekommande fall innehålla bestämmelser om strömfallsfastighet.

Den nu aktuella prövningen avser i formell mening inte tillståndsprövning av ett vattenkraftverk. En förutsättning för omprövning för moderna miljövillkor är dock att det finns ett tillstånd som kan omprövas. Det tillstånd som nu omprövas innehåller inte några bestämmelser om strömfallsfastighet. Några invändningar i detta hänseende har inte framförts. Mark- och miljödomstolen bedömer mot denna

bakgrund att sökandenas yrkande om att fastigheten A ska utgöra strömfallsfastighet bör bifallas.

Översyn av villkoren

Enligt 22 kap. 29 § miljöbalken ska det i en dom som omfattar tillstånd att bedriva en vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel anges när tillståndets villkor och andra bestämmelser till skydd för människors hälsa och miljön senast ska ses över för att hållas moderna.

Tiden ska bestämmas så att översynen av miljövillkoren blir ändamålsenlig med hänsyn till den förväntade utvecklingen och behovet av att verksamheten inte medför en sådan försämring eller ett sådant äventyr för vattenmiljön som avses i 5 kap. 4 § och ges rimlig förutsebarhet i fråga om möjligheterna att nyttiggöra gjorda och kommande investeringar. För en investeringstung verksamhet som produktion av vattenkraftsel bör i normalfallet en uppdatering inte behövas förrän efter 40 eller 50 år (se prop. 2017/18:243 s. 216 f.).

Mark- och miljödomstolen som anser att paragrafen är tillämplig vid omprövning för moderna miljövillkor bedömer att tiden för översyn kan sättas till 40 år i enlighet med sökandenas yrkande.

Samlad redovisning av tillståndsbestämmelser

Av 22 kap. 30 § miljöbalken framgår att en omprövningsdom ska innehålla en samlad redovisning av de tillståndsbestämmelser som gäller för verksamheten enligt domen, och tidigare givna tillstånd i de delar som domen inte ändrar eller upphäver dem.

Häradsrättsdomen innehåller bestämmelser om dämningegräns och markering av denna samt ett latent villkor om anordnande av ålledare. Dessa bestämmelser och villkor ersätts nu genom vad som bestäms inom ramen för omprövningen.

Domslutet innebär således en samlad redovisning av de bestämmelser och villkor som gäller för verksamheten.

Verkställighet

Sökandena har begärt att domstolen ska förordna att befintlig vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel ska få fortsätta till dess att domen har vunnit laga kraft.

Av 11 kap. 27 § miljöbalken följer en skyldighet för den som bedriver en tillståndspliktig vattenverksamhet för produktion av vattenkraftsel att se till att verksamheten har moderna miljövillkor. Enligt andra stycket får en verksamhet bedrivas till dess prövningen är klar, om verksamhetsutövare har ansökt om omprövning för att förse verksamheten med moderna miljövillkor. Med hänsyn till regelsystematiken torde uttrycket ”till dess prövningen är klar” i ett fall som det aktuella innebära till dess omprövningsdomen har vunnit laga kraft. För att det ska vara tydligt att verksamheten får bedrivas i avvaktan på laga kraft bör sökandenas yrkande dock bifallas på så sätt att tillståndet förenas med ett förordnande om verkställighet.

Övrigt

Det saknas skäl att sätta ned den tidigare beslutade prövningsavgiften. Avgiften är betald.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD-01)

Överklagande senast den 9 februari 2024

Rickard Forsgren

Magnus Eklund Fellerfeldt

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Rickard Forsgren, ordförande, och tekniska rådet Magnus Eklund Fellerfeldt samt de särskilda ledamöterna Åsa Fransson och Johan Watz.

Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.
Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.

Hur man överklagar Mark- och miljööverdomstolens avgörande

Den som vill överklaga Mark- och miljööverdomstolens avgörande ska göra det genom att skriva till Högsta domstolen. Överklagandet ska dock skickas eller lämnas till Mark- och miljööverdomstolen.

Senaste tid för att överklaga

Överklagandet ska ha kommit in till Mark- och miljööverdomstolen senast den dag som anges i slutet av Mark- och miljööverdomstolens avgörande.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid, skickar Mark- och miljööverdomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Högsta domstolen.

Prövningstillstånd i Högsta domstolen

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen ska pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningstillstånd endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller om
2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, så som att det finns grund för resning, att domvilla förekommit eller att målets utgång i Mark- och miljööverdomstolen uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandets innehåll

Överklagandet ska innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress, e-postadress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (domstolens namn och avdelning samt dag för avgörandet och målnummer),
3. den ändring i avgörandet som klaganden begär,
4. de skäl som klaganden vill ange för att avgörandet ska ändras,
5. de skäl som klaganden vill ange för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som klaganden åberopar och vad som ska bevisas med varje bevis.

Förenklad delgivning

Om målet överklagas kan Högsta domstolen använda förenklad delgivning vid utskick av handlingar i målet, under förutsättning att mottagaren där eller i någon tidigare instans har fått information om sådan delgivning.

Mer information

För information om rättegången i Högsta domstolen, se www.hogstodomstolen.se